Studia Historica Slovenica

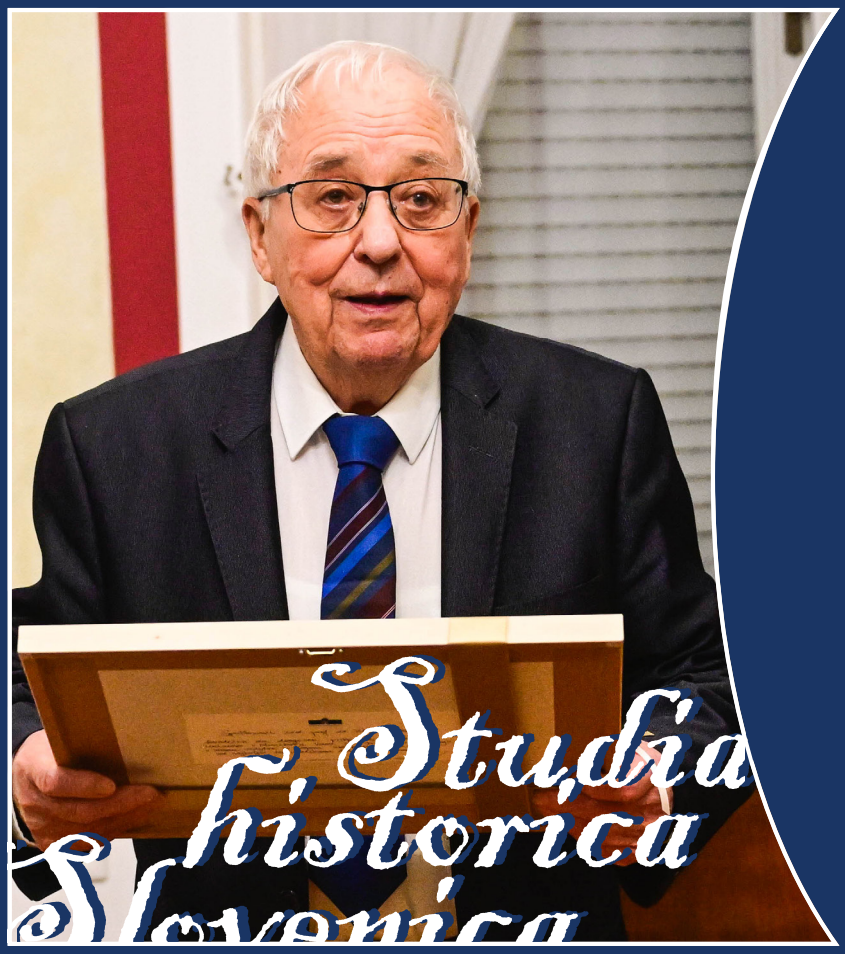

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

2024
3

Studia Historica Slovenica

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 24 (2024), št. 3

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2024

***Studia* Historica Slovenica** **Tiskana izdaja ISSN 1580-8122**
Elektronska izdaja ISSN 2591-2194

Časopis za humanistične in družboslovne študije / *Humanities and Social Studies Review*

Izdajatelja / *Published by*
ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANC KOVAČIČ IN MARIBOR
http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si
ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
ZRI DR. FRANC KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / *Editorial Board*
dr. Karin Bakračevič, dr. Rajko Bratož,
dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,
dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,
dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),
dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),
dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),
dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / *Responsible Editor*
dr. Darko Friš
Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča
Koroška cesta 53c, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta / *e-mail:* shs.urednistvo@gmail.com

Glavni urednik / *Chief Editor*
dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / *Tehnical Editor*
David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.
Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.
The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.
No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:* Nova KBM d.d.
SI 56041730001421147
Tisk / *Printed by:* Dravski tisk d.o.o.

http: //shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si

Izvlečke prispevkov v tem časopisu objavljata **'Historical – Abstracts'** in **'America: History and Life'**.
Časopis je uvrščen v **'Ulrich's Periodicals Directory'**, evropsko humanistično bazo **ERIH** in mednarodno bibliografsko bazo **Scopus (h, d)**.
*Abstracts of this review are included in **'Historical – Abstracts'** and **'America: History and Life'**.*
*This review is included in **'Ulrich's Periodicals Directory'**, european humanistic database **ERIH** and international database **Scopus (h, d).***

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,
je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko **487**.
Izdajo časopisa sta omogočili Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS ter Mestna občina Maribor.
Co-financed by the Slovenian Research and Innovation Agency and the Municipality of Maribor.

Studia historica Slovenica

Studia Historica Slovenica

Kazalo / *Contents*

Jubilej / *Anniversary*

ALEŠ ARIH: **S**lavnostna akademija ob 90-letnici zaslužnega profesorja Univerze v Mariboru red. prof. dr. Elka Borka 589

Članki in razprave / *Papers and Essays*

JERNEJA FERLEŽ und ALJA LIPAVIC OŠTIR: **A**lltag der Bewohner auf dem Poßruck/Kozjak Gebirge im Kontext der neuen Grenze nach dem Ersten Weltkrieg 597
Prvine vsakdanjika prebivalcev pobočij severno od Drave v kontekstu novonastale meje po koncu prve svetovne vojne

GORAZD BAJC in VERONIKA MEŠIĆ: **N**ekateri vidiki spolnega nasilja nad ženskami v Kraljevini Jugoslaviji v luči civilnega in kazenskega prava 641
Some Aspects of Sexual Violence against Women in the Kingdom of Yugoslavia Considering Civil and Criminal Law

MIRA MILADINOVIĆ ZALAZNIK: **J**oseph Roth in Slovenci 669
Joseph Roth and Slovenes

MATEJA ČOH KLADNIK and JELKA PIŠKURIĆ: **T**he World of Convicts: Conditions and Irregularities in Penal Institutions in Slovenia between 1945 and 1951 699
Svet kaznjencev: razmere in nepravilnosti v kazenskih ustanovah v Sloveniji med letoma 1945 in 1951

MARTA RENDLA in JANJA SEDLAČEK: **O**nesnaženost zraka v socialistični Sloveniji – vzroki in odzivi 739
Air Pollution in Socialist Slovenia – Causes and Responses

Studia Historica Slovenica

MOJCA TANCER VERBOTEN: **C**omparative Analysis of University Staffing Autonomy 777
Primerjalna analiza kadrovske avtonomije univerz

Avtorski izvlečki / *Authors' Abstracts* 801

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 807

Studia* Historica *Slovenica /
letnik / year 24 (2024) 817

SHS Studia Historica Slovenica

Studia historica Slovenica

DOI 10.32874/SHS.2024-16

Nekateri vidiki spolnega nasilja nad ženskami v Kraljevini Jugoslaviji v luči civilnega in kazenskega prava

Gorazd Bajc
Dr., redni profesor
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta: gorazd.bajc@um.si

Veronika Mešić
Mag. prof. angleščine in mag. prof. zgodovine, doktorska študentka
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta: veronika.mesic@student.um.si

Izvleček:
Pričujoče delo se ukvarja z vprašanjem položaja žensk v Kraljevini Jugoslaviji, in sicer v obdobju med letoma 1929 in 1941, z vidika civilnega in kazenskega prava. Civilno pravo, za razliko od kazenskega, v času obstoja Kraljevine Jugoslavije ni bilo poenoteno. Tako so ženske po kraljevini v luči civilnega prava uživale drugačne pravice druga od druge, pravice in družbeni položaj pa so bile odvisne od civilnega zakonika, ki je veljal na nekem območju. V luči kazenskega prava so bile ženske sicer dobro zaščitene, a je raziskava spolnih kaznivih dejanj zoper ženske, ki smo jo izvedli v Pokrajinskem arhivu Maribor, pokazala, da je bila sodna praksa nepoenotena.

Ključne besede:
družbeni položaj žensk, Kraljevina Jugoslavija, civilno pravo, kazensko pravo, civilni zakonik, kazenski zakonik, *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* (avstrijski obči državljanski zakonik), *Srpski građanski zakon* (srbski državljanski zakonik), *Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca* (kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije), spolno nasilje

***Studia* Historica Slovenica**
Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 24 (2024), št. 3, str. 641–668, 79 cit., 5 slik
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod[1]

Ženska emancipacijska gibanja so se v grobem začela pojavljati proti koncu 19. stoletja, bistveno pa so zaživela po prvi svetovni vojni, ki je temeljito spremenila položaj ženske v družbi. V obdobju prve svetovne vojne so ženske namreč nadomestile moško delovno silo, s tem pa so začele rasti njihove želje po enakopravnosti. Te so postajale vse bolj pereča tema tudi v novonastali Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (kasnejši Kraljevini Jugoslaviji), s čimer se ukvarjamo v pričujočem delu. Posebej se posvečamo položaju žensk v družbi v vsaki izmed banovin Kraljevine Jugoslavije, kot so ga narekovali pravni predpisi.

Znanstvena in strokovna literatura, ki primerja položaj ženske v banovinah Kraljevine Jugoslavije, je okrnjena. Še najbolje je ta tema raziskana na območju današnje Srbije,[2] Hrvaške[3] in Slovenije,[4] na območju Bosne in Hercegovine[5] pa

[1] Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6-0372: *Slovenska identiteta in kulturna zavest v jezikovno in etnično stičnih prostorih v preteklosti in sedanjosti*, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno in inovativno dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

[2] Npr. Ivana Aritonović, "Društveni položaj žena u Srbiji u doba Kraljevine Jugoslavije", *Baština*, št. 27 (2009), str. 233–235, piše o položaju žensk v Srbiji v času Kraljevine Jugoslavije, s posebnim pogledom na Kosovo in Metohijo; Kristina Jogić Stepanović, "Milica Đurić Topalović i žensko pitanje u Kraljevini Jugoslaviji", *Tokovi istorije* 29, št. 1 (2021), str. 85–108, piše o feministki Milici Đurić Topalović in njenem vplivu na oblikovanje ženskega vprašanja na območju Srbije; Neda Božinović, *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku* (Beograd, 1996), str. 2 (dalje: Božinović, *Žensko pitanje u Srbiji*) poda primerjali vidik ženskega položaja v Srbiji v 19. in 20. stoletju s položajem žensk v preostalih delih Jugoslavije; Slobodanka Peković, "Ženski časopisi u Srbiji na početku 20. veka", *Slavica Tergestina* 11–12 (2004), str. 123–137, piše o ženskih časopisih na območju Srbije v prvi polovici 20. stoletja; Svetlana Stefanović, "Radnički vs. građanski ženski pokret u Srbiji i Jugoslaviji 1910–1940", *Antropologija* 20, št. 1–2 (2020), str. 55–72.

[3] Npr. Mira Kolar, "Podravka Mara Matočec, prva seljačka književnica i političarka u hrvatskom seljačkom pokretu (1918.–1940.)", *Podravina* 6, št. 12 (2007), str. 5–25, piše o književnici Mari Matočec, ki je naslavljala žensko vprašanje; Suzana Leček, "Dosada se samo polovica Hrvatskog naroda borila. Hrvatska seljačka stranka i žene (1918.–1941.)", v: *Historijski zbornik 59*, ur. Ivica Prlender (Zagreb, 2006), str. 93–129, piše o Hrvaški kmečki stranki in njenem vidiku ženskega vprašanja; Darija Željko, "Obiteljskopravni položaj žena u Hrvatskoj u razdoblju od 1914. do 2014. godine", *Pravnik* 47, št. 96 (2014), str. 23–48 (dalje: Željko, "Obiteljskopravni položaj žena"), piše o družinsko-pravnih razmerjih in ureditvi položaja žensk z vidika pravnih predpisov.

[4] Npr. Nataša Budna Kodrič, "Žensko gibanje na Slovenskem do druge svetovne vojne", v: *Splošno žensko društvo 1901–1945*, ur. Nataša Budna Kodrič in Aleksandra Serše (Ljubljana, 2003), str. 16–27, piše o položaju žensk na Slovenskem in oblikovanju ženskega gibanja; Mateja Jeraj, "Vloga in položaj žensk v obdobju 1918–1941" v: v: *Splošno žensko društvo 1901–1945*, ur. Nataša Budna Kodrič in Aleksandra Serše (Ljubljana, 2003), str. 27–35 (dalje: Jeraj, "Vloga in položaj žensk"), piše o položaju žensk in njihovi (družinski) vlogi v obdobju 1918–1941; Maca Jogan, "Opravičevanje podrejenega položaja žensk do začetka druge svetovne vojne na Slovenskem", v: *Ženske skozi zgodovino*, ur. Aleksander Žižek (Ljubljana, 2004), str. 303, piše o podrejenem položaju žensk in sprejemljivosti tega položaja v družbi; Mojca Šorn, "Lik pridne ljubljanske gospodinje v letih med svetovnima vojnama", v: *Ženske skozi zgodovino*, ur. Aleksander Žižek (Ljubljana, 2004), str. 351–353, piše o poročanju časopisja o vlogi žensk; Irena Selišnik, "Experiences from the past. Domestic Help Workers and Legal Solutions", *Acta Histriae* 29, št. 4 (2021), str. 947–964, piše o hišnih pomočnicah in njihovem položaju.

[5] Aida Spahić, Fabio Giomi in Zlatan Delić, "Part 1: 1914–1941. Women through the Epochs", v: *Women Documented: Women and Public Life in Bosnia and Herzegovina in the 20th Century*, ur. Jasmina Čaušević (Sarajevo, 2014), str. 13–38 (dalje: Spahić, Giomi in Delić, "Women through the Epochs"),

se take študije pojavljajo predvsem v zadnjih dveh desetletjih, manj literature pa smo našli za območji današnje Črne gore[6] in Makedonije.[7]

V prvem delu raziskave smo sestavili primerjalni pregled najbolj relevantnih vprašanj o položaju žensk v jugoslovanski družbi v obdobju od oktobra 1929 do aprila 1941, nato pa smo po kazenskem zakoniku Kraljevine Jugoslavije[8] prikazali inkriminacijo in zaščito žensk. Zastavili smo si naslednje temeljno raziskovalno vprašanje: Ali se je položaj žensk bistveno razlikoval glede na banovino njihovega bivanja? Razmere smo na podlagi najbolj relevantne literature raziskali z vidika pravnih predpisov, v luči civilnega in kazenskega prava. Cilj je bil torej ugotoviti, v kateri banovini Kraljevine Jugoslavije so ženske uživale najboljši in v kateri najslabši položaj, ter ali so obstajale bistvene razlike med banovinami. Da bi ugotovili aplikativnost tedanjih norm, so naposled, v tretjem delu, prikazani nekateri primeri sodne prakse, in sicer na podlagi preučitve ohranjenih sodnih virov v Pokrajinskem arhivu Maribor.

Kraljevina Jugoslavija je bila razdeljena na devet banovin. Ozemlja danes obstoječih držav so lahko spadala v več banovin hkrati – na primer ozemlje današnje Bosne in Hercegovine je spadalo v štiri banovine (Vrbaško, Drinsko, Savsko in Zetsko). Zaradi lažjega razumevanja bomo v pričujočem članku namesto o banovinah, pisali o ozemljih posameznih držav.

Pravna ureditev položaja žensk v Kraljevini Jugoslaviji

V času obstoja Kraljevine Jugoslavije (prej Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev) ni obstajalo poenoteno pravo, ki bi urejalo položaj žensk. Ob ustanovitvi

pišejo o položaju žensk v Bosni in Hercegovini med 1914–1941; Nusret Kujraković, "Islamska zajednica i muslimansko žensko pitanje u Bosni i Hercegovini između dva svjetska rata", *Pregled: Časopis za društvena pitanja* 3, št. 3 (2009), str. 101–121, piše o vplivu muslimanske stranke na oblikovanje ženskega vprašanja Muslimank, živečih v Kraljevini Jugoslaviji; Džaneta Kadić, "Doprinos časopisa Gajret odgojno-obrazovnoj praksi u Bosni i Hercegovini", *Anali za povijest odgoja* 18 (42), št. 18 (2020), str. 61–69, piše o časopisu Gajret in njegovem vplivu na izobraževanje žensk v Bosni in Hercegovini.

6 Npr. Ivan Tepavčević, "Jedan pogled na položaj žena u Crnoj Gori u XIX i početkom XX vijeka", *Folia Linguistica et Litteraria*, št. 21 (2018), str. 237–247, piše o položaju žensk na območju Črne gore; Ervina Dabižinović, *Diskursi o ženama Boke Kotorske: rodni identiteti (1815–2015)*, doktorska disertacija Univerze v Novem Sadu (Novi Sad, 2017), str. 24, piše o položaju žensk na območju Boke Kotorske; Đorđe Stepić, "Pravni položaj žene u Dušanovom zakoniku sa posebnim osvrtkom na vlastelinke", *Herald of Legal History* 1, št. 2 (2020), str. 9–37, piše o položaju žensk z vidika Dušanovega zakonika.

7 Npr. Vera Vesković-Vangeli, "Plaveva, Rosa (born Varnalieva) (1878–1970)", v: *A Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms: Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries*, ur. Francisca de Haan, Krassimira Daskalova in Anna Loufti (Budimpešta, 2006), str. 442, piše o feministki Rosi Plevevi, ki je pomembno vplivala na oblikovanje ženskega vprašanja na območju Makedonije.

8 V izvirnem poimenovanju *Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca*, objavljen 27. januarja 1929 na Pravnem ministrstvu (Ministarstvo pravde).

Kraljevine leta 1918 so namreč "začasno" na dele države razširili prej obstoječe zakonike. Tako je za ozemlje Slovenije, Istre, Dalmacije in Prekmurja v veljavi ostal avstrijski obči državljanski zakonik[9] iz leta 1811 z dopolnitvami iz let 1914, 1915 in 1916. Prav tako je ta, brez dopolnitev, veljal za Hrvaško in Slavonijo ter Bosno in Hercegovino, kjer pa je bilo v praksi tudi šeriatsko pravo.[10] V nekaterih delih Bosne in Hercegovine je veljal še turški civilni zakonik[11] iz leta 1858.[12] Za dele Srbije in Makedonije je bil razširjen srbski državljanski zakonik[13] iz leta 1844, za Vojvodino in Međimurje pa madžarsko pravo.[14] Kot navaja Neda Božinović, so vsi ti stari zakoniki temeljili na podrejenosti ženske moškemu. Nekateri so bolj kot drugi omejevali njene pravice (na primer do dedovanja, zaposlitve).[15]

Avstrijski obči državljanski zakonik, ki je brez dopolnitev veljal na območju Hrvaške, Slavonije in v delih Bosne in Hercegovine, je kot glavo gospodinjstva določal moža. Ta je bil dolžan preživljati ženo in otroke. Ženska je s poroko pridobila vse ugodnosti moževega stanu in njen prvi "dohodek" v zakon je predstavljala dota. Kot njene naloge je avstrijski obči državljanski zakonik opredeljeval skrb za gospodinjstvo (t. i. "domači red"), delitev bivališča z možem in vzgojo otrok, ki jim ni mogla biti pravna skrbnica. Ženska po tem zakoniku brez dopolnitev ni mogla biti niti priča oporoke. Mož je smel upravljati ženino premoženje, s katerim je lahko razpolagal, dokler žena ni izkazala lastništva. V primeru smrti zakonca sta bila mož in žena izenačena v dedovanju, vsak preživeli zakonec je namreč po pokojniku dedoval celotno premoženje, če ni bilo drugih zakonitih dedičev, ali enak delež kot vsi preostali dediči (na primer otroci). Avstrijski obči državljanski zakonik z dopolnitvami je veljal na prostoru Slovenije, Istre in Dalmacije. Dopolnitve so odpravile neenakost ženske pri skrbi za otroke (postala je njihova pravna skrbnica), postala je lahko tudi priča oporoke, česar ji zakonik pred dopolnitvami ni omogočal.[16]

9 V izvirnem poimenovanju *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB)*, v veljavo je stopil 1. junija 1811.

10 Šeriatsko pravo je pravni sistem, ki temelji na islamski veroizpovedi, kot glavnem izvoru prava. Za muslimane predstavlja izraz božjih zapovedi muslimanom, kot sistema dolžnosti, ki jih morajo upoštevati vsi verujoči. Šeriatsko pravo tako muslimane vodi k praktičnemu izražanju svojega verskega prepričanja. Povzeto po: "Šeriatsko pravo (1. del)", Urška Klakočar Zupančič, *IUS-INFO*, dostopno na: https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/v-srediscu/234725, pridobljeno: 16. 12. 2024, in "Sharia", *Encyclopaedia Britannica*, dostopno na: https://www.britannica.com/topic/sharia, pridobljeno: 16. 12. 2024.

11 V izvirnem poimenovanju *Arazi-kanunnamesi*.

12 V preučeni literaturi najdemo samo omembe zakonika, kako je urejal položaj žensk pa ne zasledimo.

13 V izvirnem poimenovanju *Srpski građanski zakonik*, v veljavo je stopil 25. marca 1844.

14 Kristina Jogić Stepanović, "Nevidljive žrtve voljnih pobačaja u Kraljevini Jugoslaviji 1930-tih godina XX veka", *TEMIDA* 22, št. 3 (2019), str. 346 (dalje: Jogić Stepanović, "Nevidljive žrtve"); Spahić, Giomi in Delić, "Women through the Epochs", str. 13–28.

15 Božinović, *Žensko pitanje u Srbiji*, str. 100.

16 Jogić Stepanović, "Nevidljive žrtve", str. 346; Jeraj, "Vloga in položaj žensk", str. 28; Simo M. Ilić, "Položaj žene u predosnovi građanskog zakonika za Kraljevinu Juguslaviju", *Herald of Legal History* 1, št. 2 (2020), str. 200–201 (dalje: Ilić, "Položaj žene").

Tudi srbski državljanski zakonik, ki je veljal na območju Srbije in Makedonije, je za glavo družine postavil moškega, ženski pa je dodeljeval manj pravic kot avstrijski obči državljanski zakonik. Poročena ženska je bila po 920. členu zakonika namreč izenačena z mladoletnimi in duševno motenimi, ki jih je zakonik obravnaval kot opravilno nesposobne. Poročeno žensko je torej na teh dveh območjih moral vedno zastopati mož. Ženska, po srbskem državljanskem zakoniku, tudi ni mogla biti pravna skrbnica svojih mladoletnih otrok (na primer v primeru ločitve, je skrbništvo nad otroki dobil mož). Po prvotnem zakoniku iz leta 1844 ženska ni mogla biti priča oporoke, kar pa je bilo odpravljeno z dopolnitvijo iz leta 1911, ko je to lahko postala. Ženino premoženje je smel upravljati mož, zakonik pa ni urejal pravnega položaja premoženja, ki ga je ženska pridobila pred poroko, saj se ni razumelo, ali je to premoženje po poroki njeno ali moževo.[17]

Na območju Vojvodine in Međimurja je veljalo madžarsko pravo, ki je ženski podeljevalo polno pravno in opravilno sposobnost. Ženska je bila lahko pravna skrbnica svojih otrok. Premoženje, ki sta ga zakonca pridobila pred poroko, je bilo ločeno, premoženje, ki sta ga zakonca pridobila med zakonom, pa je veljalo za skupno. Madžarsko pravo je pri dedovanju izenačilo moške in ženske dediče. Na območju Črne gore je veljal obči lastninski zakonik iz leta 1888, ki pa ni urejal družinskih in pravnih razmerij. Tako se je na tem območju v večji meri upoštevala tradicija, po kateri je bila neporočeni ženski priznana polna opravilna sposobnost, poročene ženske pa so lahko bile skrbnice svojih mladoletnih otrok, razpolagale so lahko z lastnim premoženjem, niso pa imele pravice do dedovanja (namesto nje so dedovali so moški sorodniki). Skleniti ni smela darilne pogodbe (zanjo je morala imeti soglasje moža), lahko pa je prosto sprejemala in dajala darila družinskim članom in sorodnikom.[18]

Na območju Bosne in Hercegovine sta ob avstrijskem občem državljanskem zakoniku brez dopolnitev veljala še turški civilni zakonik iz leta 1858 in šeriatsko pravo. Slednje je določalo, da je žena v vseh vidiki podrejena možu, čeprav ji je priznavalo opravilno sposobnost. Mož je ženo lahko telesno kaznoval ali ji prepovedal odhod iz hiše, prav tako je sam lahko živel v poligamni skupnosti z več ženami različnih veroizpovedi, medtem ko se je ženska lahko poročila samo z muslimanom ter imela samo enega moža. Ženska je bila pravzaprav moževa "lastnina". Ločitev tako po šeriatskem kot tudi katoliškem cerkvenem pravu ni bila dovoljena, jo je pa dovoljevalo pravoslavno cerkveno pravo, a je bila tudi v tem oziru za žensko težko dostopna.[19]

[17] Jogić Stepanović, "Nevidljive žrtve", str. 346; Jeraj, "Vloga in položaj žensk", str. 28; Ilić, "Položaj žene", str. 204–205.

[18] Ilić, "Položaj žene", str. 202–206.

[19] Božinović, *Žensko pitanje u Srbiji*, str. 92; Spahić, Giomi in Delić, "Women through the Epochs", str. 205–206.

V času Kraljevine Jugoslavije se je pojavilo kar nekaj vprašanj glede položaja žensk v novi državi. Prvo se je nanašalo na uveljavljanje splošne volilne pravice za moške ob nastanku nove države, ko so tudi ženske želele pridobiti to pravico. Največja nasprotnica ženske volilne pravice med tedanjimi parlamentarnimi strankami je bila srbska Narodna radikalna stranka, katere predstavniki so trdili, da bi bilo podeljevanje ženske volilne pravice "nenaravno", saj ženska ni bila "sposobna samostojno sklepati in delovati politično". Na drugi strani pa sta se za uveljavitev ženske volilne pravice znotraj Kraljevine Jugoslavije zavzemali Slovenska ljudska stranka in Hrvaška kmečka stranka. Njuni predstavniki so namreč zavzeli stališče, da je kraljevina kmetijska država, v kateri so "ženske enak dejavnik v gospodarstvu kot moški". Ne glede na to ženska volilna pravica v obdobju obstoja Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev in kasnejše Kraljevine Jugoslavije ni bila podeljena.[20]

Drugo vprašanje se je navezovalo na poenotenje civilnega prava. V vsakem delu države je položaj ženske urejal drugačen državljanski oziroma civilni zakonik. Vsem je bilo skupno, da so žensko podrejali moškemu, so pa nekateri zakoniki ženskam priznavali več pravic kot drugi. Leta 1934 je sicer nastal osnutek civilnega zakonika, ki je predvidel nekatere spremembe položaja žensk, na primer je ženi določal vzdrževanje za delo nesposobnega moža. Predvidena je bila tudi izenačitev moža in žene pri doprinosu v zakonsko skupnost – če ni bilo znano, koliko je kateri zakonec pridobil oziroma doprinesel v zakon (na primer premoženja), se je razumelo, da sta vsak pridobila polovico (po starem zakoniku je vse doprinesel mož). Prav tako bi nov civilni zakonik po celotni državi žensko razumel kot opravilno sposobno in tako enako moškemu. Mož je bil še vedno označen kot glava družine in je bil dolžan urejati življenje celotne družine, a je osnutek zakonika omejeval njegovo moč nad zasebnim življenjem žene. Posebnost, ki jo je prinašal osnutek civilnega zakonika, bi ženski ob poroki prepuščal izbiro državljanstva (na primer če se je poročila z jugoslovanskim državljanom, je lahko izbirala ali bo prevzela jugoslovansko državljanstvo ali obdržala svoje). Glede odnosa do otrok je osnutek predvideval aktivno vlogo obeh staršev pri njihovi vzgoji, prav tako bi obema staršema podelil starševske pravice (skrbništvo nad otroci). Kljub nekaterim osnutkom in načrtom pa civilni zakonik, najverjetneje zaradi različnih pogledov in splošnega političnega položaja v državi, ni stopil v veljavo.[21]

[20] Željko, "Obiteljskopravni položaj žena", str. 32.
[21] Jeraj, "Vloga in položaj žensk", str. 29; Ilić, "Položaj žene", str. 206–212.

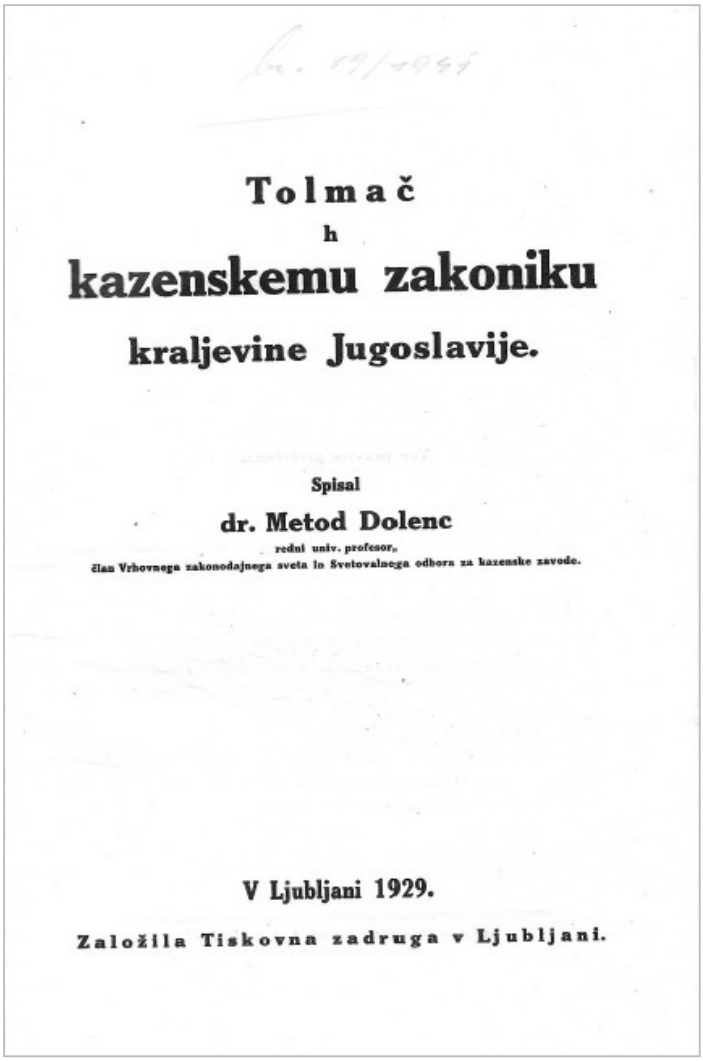

Tolmač
h
kazenskemu zakoniku
kraljevine Jugoslavije.

Spisal
dr. Metod Dolenc
redni univ. profesor,
član Vrhovnega zakonodajnega sveta in Svetovalnega odbora za kazenske zavode.

V Ljubljani 1929.
Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani.

Notranja naslovnica knjige Metod Dolenc, *Tolmač h Kazenskemu zakoniku Kraljevine Jugoslavije* (Ljubljana, 1929), s katero je eden izmed tedanjih vodilnih slovenskih pravnikov temeljito obravnaval in razlagal Kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije.

Inkriminacija žensk v kazenskem zakoniku Kraljevine Jugoslavije

Podobno stanje kot na področju civilnega prava je do sprejetja enotnega kazenskega zakonika Kraljevine Jugoslavije vladalo na področju kazenskega prava. Za nekdanje avstro-ogrske dežele je do leta 1930 veljal avstrijski kazen-

ski zakon o zločinih, prestopkih in prekrških[22] iz leta 1852, za preostale dele države pa so v veljavo razširili stari srbski kazenski zakonik. Poskusi poenotenja kazenskega prava so potekali vse od februarja 1926, ko je nastal prvi predlog skupnega kazenskega zakonika. Kazenski zakon, ki je bil osnova za oblikovanje novega zakonika, je bil sprejet v januarju 1929, leto kasneje, natančneje s 1. januarjem 1930, je v veljavo stopil kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije. Za enak zločin je bilo tako do leta 1930 mogoče v Kraljevini soditi popolnoma drugače. Novi kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije je sodno prakso tako dokončno poenotil po vsej državi.[23]

V grobem se je kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije delil na obči in posebni del, pri čemer je prvi obsegal enajst poglavij, drugi pa šestnajst. Obči del zakonika je bil namenjen razlagi pojmov, uporabljenih v zakoniku (na primer zastaranje primerov, vrste in trajanje kazni, opredelitev kaznivih dejanj), posebni del zakonika pa je bil – kot je zapisal Metod Dolenc, eden izmed tedanjih vodilnih slovenskih pravnikov – namenjen opredelitvi in razložitvi posameznih kaznivih dejanj. Kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije je tako opredeljeval dve vrsti kaznivih dejanj – zločinstva in prestopke. Zločinstva so bila "ona kazniva dejanja, za katera prepisuje zakon smrtno kazen, robijo ali zatočenje", prestopki pa vsa dejanja "za katera predpisuje zakon strogi zapor, zapor ali denarno kazen".[24] Dalje je razlagal, kako je bila *Smrtna kazen* zagrožena za deset najtežjih zločinstev, *Robija* pa je bila lahko dosmrtna ali časna. Slednja je trajala najmanj eno in največ deset let ter je bila najtežja prostostna kazen, ki se je izrekala za tista kazniva dejanja, ki so bila storjena iz "nečastnih nagibov". *Zatočenje* je bilo prostostna kazen pri težkih kaznivih dejanjih, pri katerih niso bili zasledeni nečastni nagibi, trajalo pa je od enega do dvajset let. *Strogi zapor* in *zapor* sta bila predvidena za manj težka dejanja, ki so bila storjena iz nečastnih nagibov, za dobo od sedmih dni do največ petih let.[25]

Kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije je tako inkriminiral kot tudi ščitil ženske. V svojem XVI. poglavju (*Kazniva dejanja zoper življenje in telo*) je obravnaval tudi umetno prekinitev nosečnosti oziroma splav[26] (členi med 170 in 174). Zakonik je prednost dajal plodu in ne noseči ženski; umetna prekinitev

[22] V izvirnem poimenovanju *Strafgesetz ber Verbrechen, Vergehen und bertretungen*, v veljavo je stopil 27. maja 1852.

[23] Damjan Korošec, *Spolnost in kazensko pravo. Od prazgodovine do t. i. modernega spolnega kazenskega prava* (Ljubljana, 2008), str. 46, 51–52.

[24] Metod Dolenc, *Tolmač h kazenskemu zakoniku Kraljevine Jugoslavije* (Ljubljana, 1929), str. 13–14 (dalje: Dolenc, *Tolmač*).

[25] Dolenc, *Tolmač*, str. 42. Glej tudi Jelka Melik, *V imenu Njegovega Veličanstva Kralja! Kazensko sodstvo v jugoslovanski Sloveniji v letih 1930–1941* (Ljubljana, 2000), str. 22–23.

[26] Podrobneje o abortusu v obdobju Kraljevine Jugoslavije: Jogić Stepanović, "Nevidljive žrtve" in Ana Cergol Paradiž, *"Bela kuga": Ilegalni abortusi in zmanjševanje rodnosti na Slovenskem v obdobju med obema vojnama* (Ljubljana, 2022).

nosečnosti je bila prepovedana, razen v primeru, da je bila ta izjemno nevarna za žensko življenje in zdravje. 171. člen je predvidel kazen zapora za vsako nosečnico, ki bi sama odstranila svoj plod ali komu drugemu dovolila, da to stori zanjo. Ta člen je sodiščem nalagal prosto presojo pri odmeri kazni oz. celo oprostitev kazni pri nezakonskih materah, ki so opravile abortus.[27] Nezakonske matere so torej lahko opravile splav, saj so v tedanji jugoslovanski družbi zunajzakonske skupnosti razumeli kot nemoralne, imeti nezakonskega otroka pa je bila velika sramota.[28] Do pet let zapora je 172. člen predvideval za vsakega zdravnika, farmacevta ali babico, ki bi nosečnici proti plačilu priskrbeli sredstvo za sprožitev splava. 173. člen pa je kaznoval vse, ki bi pri nosečnici uporabil "*sredstvo za odpravo ploda*" proti njeni volji. Izjemoma se po tem členu niso kaznovali zdravniki, ki so abortus opravili zato, da so rešili življenje nosečnice, če tega niso mogli storiti na noben drug način.[29]

V svojem XXIV. poglavju je kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije obravnaval t. i. *Kazniva dejanja zoper javno moralo* (členi od 269 do 289). To poglavje je ženske tako ščitilo kot tudi inkriminiralo hkrati. Tako je 269. člen obravnaval "posiljenje spolno zrele ženske v normalnem stanju", za katerega je bila predvidena kazen robije do desetih let, storilec dejanja pa je "primoral žensko osebo, s katero ni oženjen, s silo ali s pretnjo istočasne nevaronosti za življenje ali telo do telesne združitve".[30] Zakon je torej kot posilstvo opredeljeval zgolj tisto spolno dejanje, pri katerem je odrasel moški prisili odraslo oz. "spolno zrelo" žensko, s katero ni bil poročen, v spolni odnos. Spolno zrelost je zakonik določal od 14. leta naprej. Prav tako je v istem, 269. členu zakonik predvideval tudi kaznivo dejanje posilstva nezavestne ženske, ali ženske, ki jo je storilec prej spravil v tako stanje, v katerem ni bila zmožna obrambe. 270. člen zakonika pa je kaznivo dejanje posilstva razširil na "posiljenje spolno zrele ženske v nenormalnem stanju". Kot tako stanje je kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije opredeljeval duševne bolezni[31], slaboumnost, omamljeno zavest, ali druge razloge, zaradi katerih ženska ne bi bila zmožna obrambe. Ta člen pa za razliko od prejšnjega, razlaga, da "nenormalno stanje", ne povzroči storilec sam, ampak se ga pri svoji žrtvi v naprej zaveda.[32]

Členi med 273 in 279 so obravnavali spolne zlorabe mladoletnih oziroma spolno nezrelih oseb. Tako je 273. člen določal, da se storilca, ki "izvrši z žensko osebo, ki ni dovršila štirinajstega leta, telesno združitev", kaznuje z robijo do

[27] Dolenc, *Tolmač*, str. 286.
[28] Jogić Stepanović, "Nevidljive žrtve", str. 349–350.
[29] Dolenc, *Tolmač*, str. 285–292.
[30] Prav tam, str. 412–413.
[31] Med duševne bolezni zakonik našteva epilepsijo, demenco in shizofrenijo (Prav tam, str. 414–415).
[32] Prav tam, str. 413–415.

desetih let. Kot storilca kaznivega dejanja posilstva je kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije torej vedno predvideval samo moško osebo, ženska je lahko bila le pomočnica moškega krivca. Na drugi strani, pa je v primeru spolne zlorabe, kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije, žensko predvideval kot storilko tega kaznivega dejanja. V 274. členu je predvidel spolno zlorabo mladoletnika s strani odrasle ženske osebe. Tako dejanje se je kaznovalo z robijo do petih let. Prav tako je ta člen predvideval kaznovanje vseh odraslih oseb, ne glede na spol, ki bi "izvršile telesno združitev s svojim mladoletnim pastorkom, posvojenim otrokom, rejencem ali rejenko ali varovanko".[33]

276. člen kazenskega zakonika Kraljevine Jugoslavije je predvideval spolno zlorabo "spolno neomadeževane deklice", ki je že dopolnila 14. leto starosti, a je bila še "devica v fiziološkem smislu". Za takšno kaznivo dejanje je bila predvidena kazen zapora v trajanju najmanj šestih mesecev. Če se je storilec takega dejanja s svojo žrtvijo poročil, ga niso kaznovali, pregon pa se je začel samo na predlog.[34] Omenili smo že, da je kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije inkriminiral tudi ženske. Tako so členi med 280 in 283 inkriminirali prostitucijo, s katero so se najpogosteje preživljale prav ženske. Prostitucija se je kaznovala z zaporom do dveh let, če je šlo za "posebno težke primere" pa z robijo do petih let. Prav tako je ženske inkriminiralo XXV. poglavje kazenskega zakonika Kraljevine Jugoslavije, natančneje 292. člen, ki je z zaporom do enega leta kaznoval vsakega moža ali ženo, ki je prevaral svojega zakonca.[35]

Sodna praksa glede spolnega nasilja – nekateri primeri, ohranjeni v Pokrajinskem arhivu Maribor

Kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije je torej glede spolnega nasilja ženske vsaj nekoliko zaščitil, hkrati pa je žensko postavljal tudi kot storilko nekaterih kaznivih dejanj (na primer prešuštvo, abortus). Kljub zakonskim okvirjem glede spolnega nasilja, ki so vsaj nekoliko zaščitili ženske, pa je pri sami sodni praksi mnogo ostalo v rokah posameznih sodnikov, ki so odločali v posameznih primerih. V Pokrajinskem arhivu Maribor hranijo 32 primerov[36], sojenih

[33] Metod Dolenc in Rudolf Sajovic, *Novelirani kazenski zakonik za Kraljevino Jugoslavijo s kratkimi pojasnili* (Ljubljana, 1932), str. 137.

[34] Pregon na predlog pomeni, da žrtev nekega kaznivega dejanja poda predlog za pregon storilca, ki ga izvedejo za to odgovorne institucije (npr. policija, tožilstvo idr.). Povzeto po: "Pravni slovar", *Društvo za nenasilno komunikacijo*, dostopno na: https://www.drustvo-dnk.si/pravni-koticek/53.html, 15. 10. 2024.

[35] Dolenc, *Tolmač*, str. 418, 425–428 in 439.

[36] Podrobneje so primeri opisani v: Veronika Mešić, *Spolno nasilje nad ženskami v obdobju med 1930 in 1941 v luči ohranjenih dokumentov Pokrajinskega arhiva Maribor*, magistrsko delo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru (Maribor, 2022) (dalje: Mešić, *Spolno nasilje nad ženskami v obdobju med*

pred Okrožnim sodiščem Maribor in Okrožnim sodiščem Murska Sobota, iz katerih je razvidno, da se je sodna praksa marsikdaj razlikovala od pravnih predpisov (na primer pri odmeri kazni obsojencu). V pričujočem članku bomo predstavili osem primerov, ki orišejo nepoenoteno sodno prakso.

Leta 1937 se je zaradi poskusa posilstva pred Okrožnim sodiščem v Mariboru znašel Ferdinand L.[37]. Kot je razvidno iz sodnega spisa, je žrtev Pavla Ž. več dni prebivala pri obdolžencu, ki naj bi jo, kot je sodišče povzelo njeno izpoved, "že tretjega dne, odkar je prišla k njemu, začel nadlegovati z ljubavnimi ponudbami"[38], ki jih je vztrajno zavračala. Kritičnega večera naj bi jo obdolženec zgrabil, jo vrgel na posteljo in jo skušal posiliti, pri čemer pa je žrtev Pavla Ž. uspela pobegniti in se skriti na podstrešje. Tja naj bi ji sledil obdolženec in ji grozil z revolverjem, v hudem strahu je žrtev skočila skozi okno, pri čemer si je zlomila desno nogo. Obdolženec Ferdinand L. je vse obtožbe odločno zanikal, pri svojem zagovoru pa je pred sodiščem izpovedal tudi, da si je "vse ostalo [priimek odstranjen] enostavno izmislila".[39] Sodišče je odločilo, da obdolženca oprosti obtožbe, saj:

> Pričevanje [priimek odstranjen] Pavle sodišču ne nudi zadostne opore za obtožencev krivdorek". [Priimek odstranjen] Pavla je namreč svoje navedbe ponovno izpreminjala tako, da njene prvotne izjave povsem divergirajo z zadnjimi, ki jih je podala pred sodiščem.[40]

Žrtev naj bi torej na sodišču svojo izpoved večkrat spremenila, prav tako pa je sodišče pri svoji presoji upoštevalo, da je priča "že več let bolana na umu, kar je razvidno iz popisa bolezni državne bolnice za duševne bolezni v Ljubljani" in da je "v moralnem oziru propadla in da se rada udaja raznim moškim".[41] Vidimo lahko, da je sodišče večjo verodostojnost polagalo obdolžencu, kot žrtvi in ga tako opralo vsake krivde. Sicer bi sodišče po kazenskem zakoniku Kraljevine Jugoslavije za poskus posilstva po 269. členu moralo odmeriti kazen robije od enega do desetih let.[42]

Maja 1939 se je pred Okrožnim sodiščem v Murski Soboti znašel Koloman (ali Kalman, v dokumentih se namreč pojavljajo različne variante imena) K., ki naj bi februarja istega leta poskušal posiliti Marijo P. Ta se je tistega dne iz vaške

1930 in 1941 v luči obranjenih dokumentov Pokrajinskega arhiva Maribor).

37 Zaradi varstva osebnih podatkov so vsa osebna imena zapisana z imenom in začetnico priimka.

38 Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond Okrožno sodišče Maribor, Kzp 1595/36, *Sodba*, 8. maj 1937. Vsi prepisi so dobesedni in vključujejo slovnične ali tipkarske napake.

39 Prav tam.

40 Prav tam.

41 Prav tam.

42 Dolenc, *Tolmač*, str. 412.

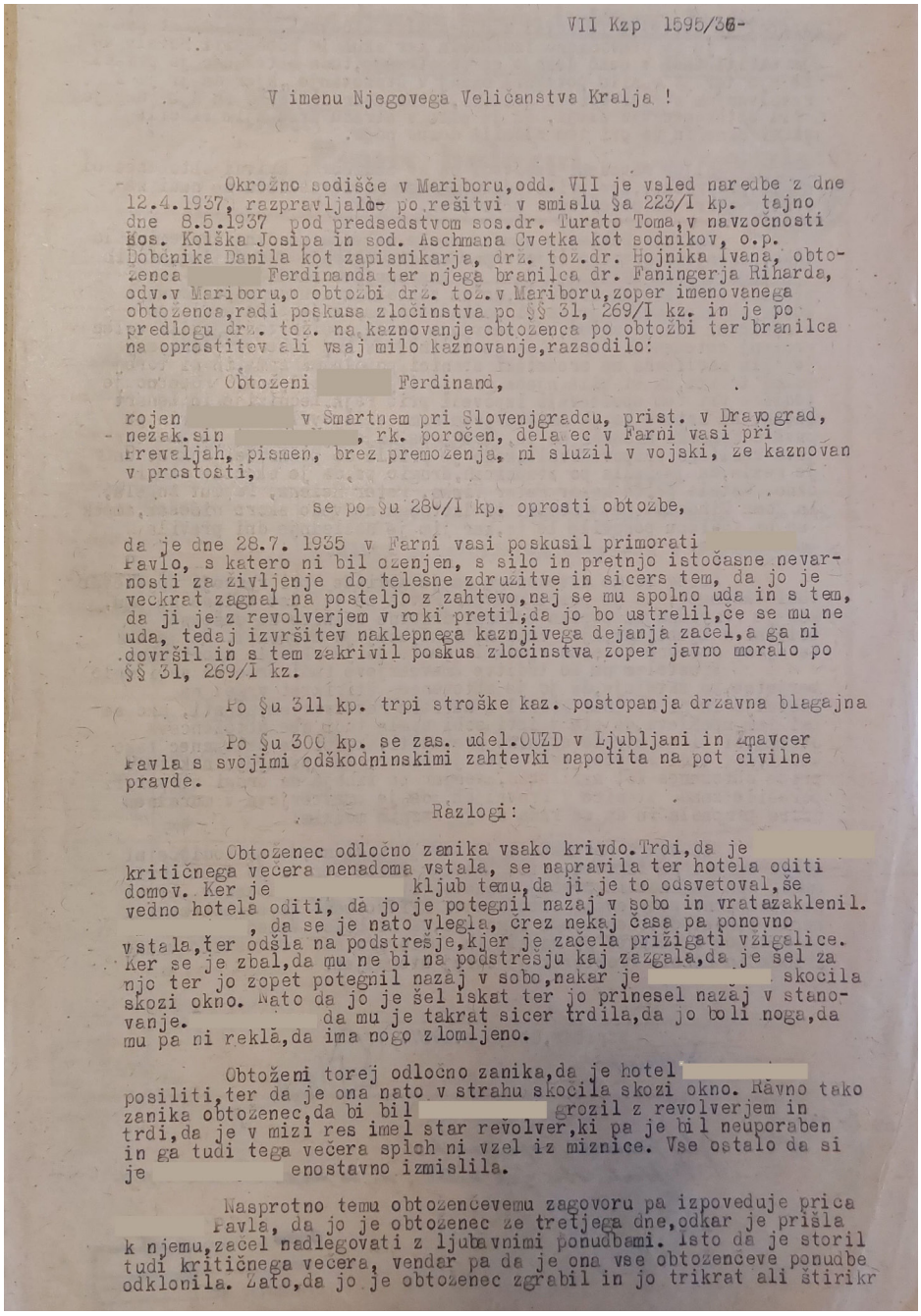

VII Kzp 1595/36-

V imenu Njegovega Veličanstva Kralja !

Okrožno sodišče v Mariboru,odd. VII je vsled naredbe z dne 12.4.1937, razpravljalo po rešitvi v smislu §a 223/I kp. tajno dne 8.5.1937 pod predsedstvom sos.dr. Turato Toma,v navzočnosti sos. Kolška Josipa in sod. Aschmana Cvetka kot sodnikov, o.p. Dobčnika Danila kot zapisnikarja, drž. toz.dr. Hojnika Ivana, obtoženca Ferdinanda ter njega branilca dr. Faningerja Rihарda, odv.v Mariboru,o obtožbi drž. toz.v Mariboru,zoper imenovanega obtoženca,radi poskusa zločinstva po §§ 31, 269/I kz. in je po predlogu drž. toz. na kaznovanje obtoženca po obtožbi ter branilca na oprostitev ali vsaj milo kaznovanje,razsodilo:

Obtoženi Ferdinand,

rojen v Smartnem pri Slovenjgradcu, prist. v Dravograd, nežak.sin , rk. poročen, delavec v Farni vasi pri Prevaljah, pismen, brez premoženja, ni služil v vojski, že kaznovan v prostosti,

se po §u 259/I kp. oprosti obtožbe,

da je dne 28.7. 1935 v Farni vasi poskusil primorati Pavlo, s katero ni bil ozenjen, s silo in pretnjo istočasne nevarnosti za življenje do telesne združitve in sicer s tem, da jo je večkrat zagnal na posteljo z zahtevo,naj se mu spolno uda in s tem, da ji je z revolverjem v roki pretil,da jo bo ustrelil,če se mu ne uda, tedaj izvršitev naklepnega kaznjivega dejanja začel,a ga ni dovršil in s tem zakrivil poskus zločinstva zoper javno moralo po §§ 31, 269/I kz.

Po §u 311 kp. trpi stroške kaz. postopanja državna blagajna

Po §u 300 kp. se zas. udel.OUZD v Ljubljani in Zmavcer Pavla s svojimi odškodninskimi zahtevki napotita na pot civilne pravde.

Razlogi:

Obtoženec odločno zanika vsako krivdo.Trdi,da je kritičnega večera nenadoma vstala, se napravila ter hotela oditi domov. Ker je kljub temu,da ji je to odsvetoval,še vedno hotela oditi, dá jo je potegnil nazaj v sobo in vrata zaklenil. , da se je nato vlegla, črez nekaj časa pa ponovno vstala,ter odšla na podstrešje,kjer je začela prižigati vžigalice. Ker se je zbal,da mu ne bi na podstrešju kaj zažgala,da je šel za njo ter jo zopet potegnil nazaj v sobo,nakar je skocila skozi okno. Nato da jo je šel iskat ter jo prinesel nazaj v stanovanje. da mu je takrat sicer trdila,da jo boli noga,da mu pa ni rekla,da ima nogo zlomljeno.

Obtoženi torej odločno zanika,da je hotel posiliti,ter da je ona nato v strahu skocila skozi okno. Ravno tako zanika obtoženec,da bi bil grozil z revolverjem in trdi,da je v mizi res imel star revolver,ki pa je bil neuporaben in ga tudi tega večera sploh ni vzel iz miznice. Vse ostalo da si je enostavno izmislila.

Nasprotno temu obtoženčevemu zagovoru pa izpoveduje priča Pavla, da jo je obtoženec že tretjega dne,odkar je prišla k njemu,začel nadlegovati z ljubavnimi ponudbami. Isto da je storil tudi kritičnega večera, vendar pa da je ona vse obtoženčeve ponudbe odklonila. Zato,da jo je obtoženec zgrabil in jo trikrat ali štirikr

Sodba Okrožnega sodišča Maribor zoper Ferdinanda L., z dne 8. maja 1937 (PAM, fond Okrožno sodišče Maribor, Kzp 1595/36, *Sodba*, 8. maj 1937, str. 1. Zaradi varstva osebnih podatkov so le-ti zakriti)

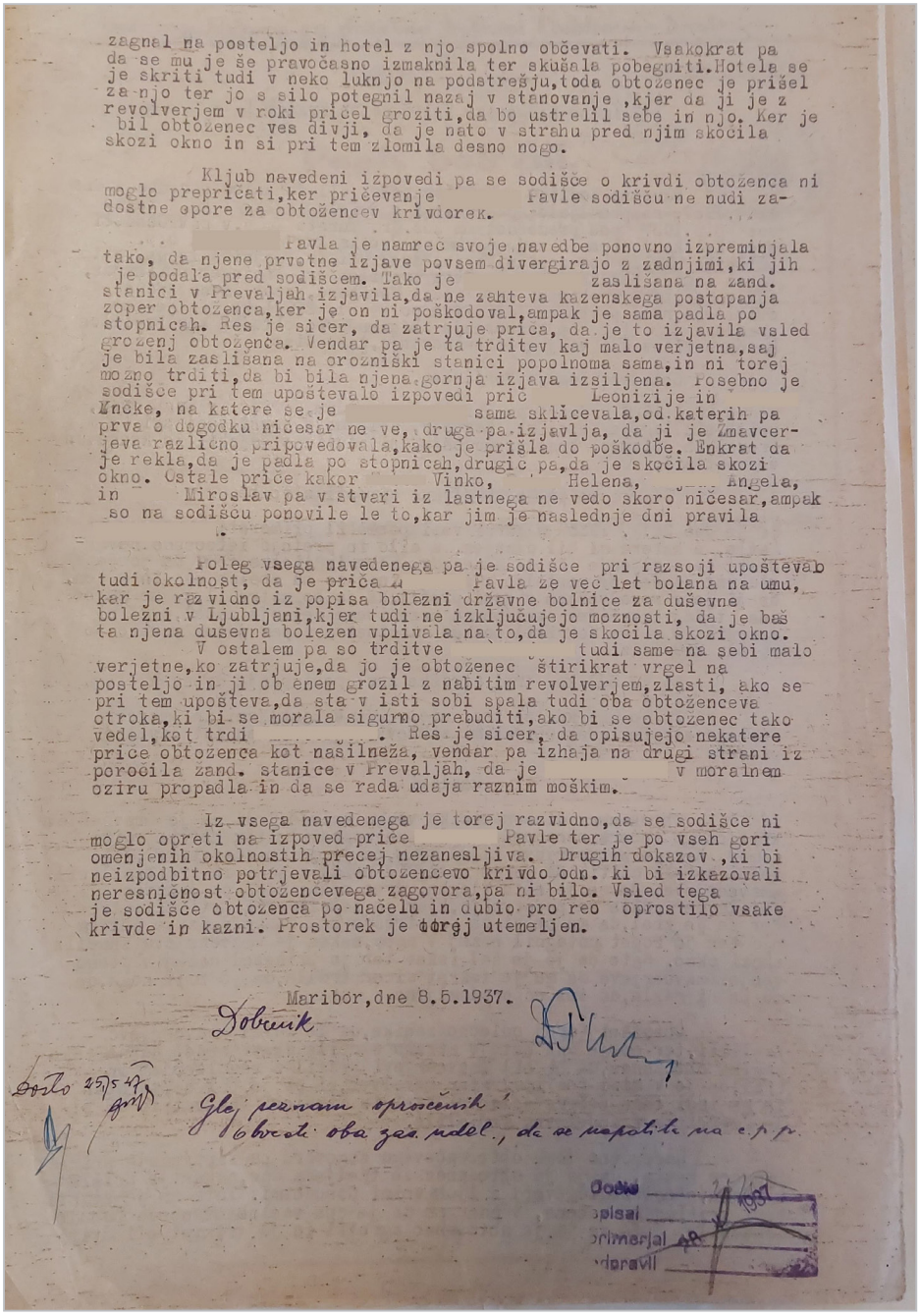

zagnal na posteljo in hotel z njo spolno občevati. Vsakokrat pa da se mu je še pravočasno izmaknila ter skušala pobegniti. Hotela se je skriti tudi v neko luknjo na podstrešju, toda obtoženec je prišel za njo ter jo s silo potegnil nazaj v stanovanje, kjer da ji je z revolverjem v roki pričel groziti, da bo ustrelil sebe in njo. Ker je bil obtoženec ves divji, da je nato v strahu pred njim skočila skozi okno in si pri tem zlomila desno nogo.

Kljub navedeni izpovedi pa se sodišče o krivdi obtoženca ni moglo prepričati, ker pričevanje Pavle sodišču ne nudi zadostne opore za obtožencev krivdorek.

Pavla je namreč svoje navedbe ponovno izpreminjala tako, da njene prvotne izjave povsem divergirajo z zadnjimi, ki jih je podala pred sodiščem. Tako je zaslišana na žand. stanici v Prevaljah izjavila, da ne zahteva kazenskega postopanja zoper obtoženca, ker je on ni poškodoval, ampak je sama padla po stopnicah. Res je sicer, da zatrjuje priča, da je to izjavila vsled groženj obtoženca. Vendar pa je ta trditev kaj malo verjetna, saj je bila zaslišana na orožniški stanici popolnoma sama, in ni torej možno trditi, da bi bila njena gornja izjava izsiljena. Posebno je sodišče pri tem upoštevalo izpovedi prič Leonizije in Ančke, na katere se je sama sklicevala, od katerih pa prva o dogodku ničesar ne ve, druga pa izjavlja, da ji je Žmavcerjeva različno pripovedovala, kako je prišla do poškodbe. Enkrat da je rekla, da je padla po stopnicah, drugič pa, da je skočila skozi okno. Ostale priče kakor Vinko, Helena, Angela, in Miroslav pa v stvari iz lastnega ne vedo skoro ničesar, ampak so na sodišču ponovile le to, kar jim je naslednje dni pravila.

Poleg vsega navedenega pa je sodišče pri razsoji upoštevalo tudi okolnost, da je priča Pavla že več let bolana na umu, kar je razvidno iz popisa bolezni državne bolnice za duševne bolezni v Ljubljani, kjer tudi ne izključujejo možnosti, da je baš ta njena duševna bolezen vplivala na to, da je skočila skozi okno.

V ostalem pa so trditve tudi same na sebi malo verjetne, ko zatrjuje, da jo je obtoženec štirikrat vrgel na posteljo in ji ob enem grozil z nabitim revolverjem, zlasti, ako se pri tem upošteva, da sta v isti sobi spala tudi oba obtoženceva otroka, ki bi se morala sigurno prebuditi, ako bi se obtoženec tako vedel, kot trdi. Res je sicer, da opisujejo nekatere priče obtoženca kot našilneža, vendar pa izhaja na drugi strani iz poročila žand. stanice v Prevaljah, da je v moralnem oziru propadla in da se rada udaja raznim moškim.

Iz vsega navedenega je torej razvidno, da se sodišče ni moglo opreti na izpoved priče Pavle ter je po vseh gori omenjenih okolnostih precej nezanesljiva. Drugih dokazov, ki bi neizpodbitno potrjevali obtožencevo krivdo odn. ki bi izkazovali neresničnost obtožencevega zagovora, pa ni bilo. Vsled tega je sodišče obtoženca po načelu in dubio pro reo oprostilo vsake krivde in kazni. Prostorek je torej utemeljen.

Maribor, dne 8.5.1937.

Dobrnik

Došlo 25/5 47

Glej seznam oproščenih!
Obvesti oba zas. udel., da se napotila na c.p.p.

Došlo
Spisal
Primerjal
Odpravil

Sodba Okrožnega sodišča Maribor zoper Ferdinanda L., z dne 8. maja 1937 (PAM, fond Okrožno sodišče Maribor, Kzp 1595/36, *Sodba*, 8. maj 1937. str. 2. Zaradi varstva osebnih podatkov so le-ti zakriti)

trgovine odpravila proti domu. Na sredi poti se ji je pridružil obtoženec, ki naj bi jo takoj začel nagovarjati k spolnemu občevanju, ki ga je Marija P. odklonila. Po pričevanju žrtve jo je obtoženec ob tem prijel za roke, vrgel na tla, ji privzdignil obleko in ji začel trgati (spodnje) hlače. Ker je Marija P. začela kričati, jo je osumljenec izpustil in odšel.[43] Pred sodišče je bil na zagovor poklican obtoženec, ki je priznal:

> [Priimek odstranjen] nisem rekel nič kaj nameravam /.../ [priimek odstranjen] sem nameraval posiliti, in bi to svojo namero tudi izvršil, če bi [priimek odstranjen] ne bila začela jokati. /.../ [priimek odstranjen] sem nameraval odvleči s ceste, toda te svoje namere potem nisem izvršil.[44]

Sodišče je v omenjenem primeru razsodilo tako, da je osumljenca opralo vsake krivde. V sodbi je sicer ugotovilo, da je osumljenec svojo namero priznal, a je za žrtev povedalo, da je na sodišče naredila "vtis duševno zaostale ženske", njena zgodba pa "je tako kolebajoča, da je sodišče ne sme smatrati za resno in prepričevalno".[45] V tem primeru bi po kazenskem zakoniku Kraljevine Jugoslavije sodišče moralo odmeriti kazen robije do desetih let.[46]

Podoben vtis je na Okrožno sodišče Maribor leta 1934 v primeru zoper obdolženca Albina Š. naredila žrtev Jožefa M. Kot je pred sodiščem izpovedala žrtev se je tistega dne okrog 18. ure sprehajala na Glavnem trgu v Mariboru, saj je želela obiskati svojega brata. Pri tem jo je srečal obdolženec, ki ji je bil "do takrat popolnoma neznan." Povabil naj bi jo v bližnjo gostilo, kar je Jožefa M. zavrnila. Na to naj bi jo s silo odvlekel v gostilno, naročil vino in ji ponudil pijačo. Medtem, ko je Albin Š. plačeval naročeno pijačo, se mu je Jožefa M. izmuznila, a jo je obdolženec dohitel, jo prijel za roke in odgnal do njej neznanega dvorišča. Nadalje je priča povedala:

> Tam me je v nekem kotu, kljub temu da sem se branila, vrgel na tla in me spolno posilil. Ker sem kričala, me je parkrat udaril z nekim predmetom menda brusačem udaril po glavi in sem dobila na čelu poškodbo. Krvavela sem na glavi in sem hotela zbežati, pa me ni pustil.[47]

[43] PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 67/39, *Zaslišanje priče*, 10. marec 1939, in Sodba, 10. maj 1939.
[44] PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 67/39, *Zaslišanje obdolženca*, 7. marec 1939.
[45] PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 67/39, *Sodba*, 10. maj 1939.
[46] Dolenc, *Tolmač*, str. 412.
[47] PAM, fond Okrožno sodišče Maribor, Kzp 88/34, *Zaslišanje priče*, 28. februar 1934.

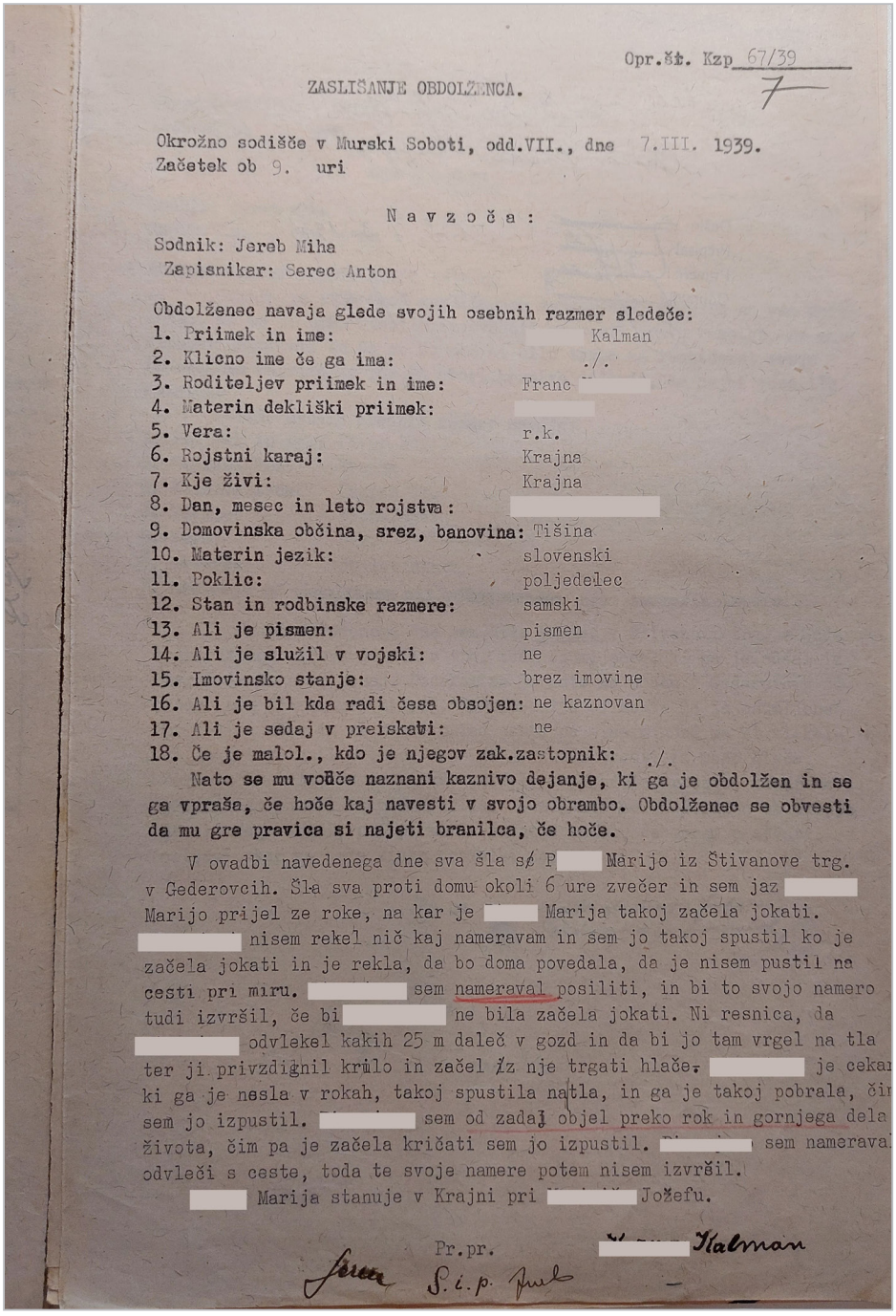

Opr.št. Kzp 67/39

ZASLIŠANJE OBDOLŽENCA.

Okrožno sodišče v Murski Soboti, odd.VII., dne 7.III. 1939.
Začetek ob 9. uri

N a v z o č a :

Sodnik: Jereb Miha
Zapisnikar: Serec Anton

Obdolženec navaja glede svojih osebnih razmer sledeče:

1. Priimek in ime: [redacted] Kalman
2. Klično ime če ga ima: ./.
3. Roditeljev priimek in ime: Franc [redacted]
4. Materin dekliški priimek: [redacted]
5. Vera: r.k.
6. Rojstni kraj: Krajna
7. Kje živi: Krajna
8. Dan, mesec in leto rojstva: [redacted]
9. Domovinska občina, srez, banovina: Tišina
10. Materin jezik: slovenski
11. Poklic: poljedelec
12. Stan in rodbinske razmere: samski
13. Ali je pismen: pismen
14. Ali je služil v vojski: ne
15. Imovinsko stanje: brez imovine
16. Ali je bil kda radi česa obsojen: ne kaznovan
17. Ali je sedaj v preiskavi: ne
18. Če je malol., kdo je njegov zak.zastopnik: ./.

Nato se mu voüče naznani kaznivo dejanje, ki ga je obdolžen in se ga vpraša, če hoče kaj navesti v svojo obrambo. Obdolženec se obvesti da mu gre pravica si najeti branilca, če hoče.

V ovadbi navedenega dne sva šla s/ P[redacted] Marijo iz Štivanove trg. v Gederovcih. Šla sva proti domu okoli 6 ure zvečer in sem jaz [redacted] Marijo prijel ze roke, na kar je [redacted] Marija takoj začela jokati. [redacted] nisem rekel nič kaj nameravam in sem jo takoj spustil ko je začela jokati in je rekla, da bo doma povedala, da je nisem pustil na cesti pri miru. [redacted] sem nameraval posiliti, in bi to svojo namero tudi izvršil, če bi [redacted] ne bila začela jokati. Ni resnica, da [redacted] odvlekel kakih 25 m daleč v gozd in da bi jo tam vrgel na tla ter ji privzdignil krilo in začel iz nje trgati hlače. [redacted] je cekal ki ga je nesla v rokah, takoj spustila natla, in ga je takoj pobrala, čir sem jo izpustil. [redacted] sem od zadaj objel preko rok in gornjega dela života, čim pa je začela kričati sem jo izpustil. [redacted] sem nameraval odvleči s ceste, toda te svoje namere potem nisem izvršil.

[redacted] Marija stanuje v Krajni pri [redacted] Jožefu.

Pr.pr. [redacted] Kalman

Serec S.i.p. Jereb

Zaslišanje obdolženca Kolomana K. pred Okrožnim sodiščem Murska Sobota, dne 7. marca 1939 (PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 67/39, *Zaslišanje obdolženca*, 7. marec 1939. Zaradi varstva osebnih podatkov so le-ti zakriti)

Možnost zagovora je pred sodiščem dobil tudi obdolženec, ki je povedal, da je žrtev poznal in se z njo dogovoril, da bosta spolno občevala. Povedal je tudi: "/.../ ni pa res, da bi jo takrat posilil, ampak se mi je prostovoljno udala, saj se ona sploh udaja moškim proti plačilu."[48] Nato sta se po pripovedi obdolženca z Jožefo M. vrnila proti Glavnemu trgu, kjer je obdolženec srečal svojega znanca, ki mu je rekel: "/.../ kaj hodiš s to kurbo zaraženo", iz česar je obdolženec razbral, da je žrtev okužena s spolno boleznijo, na kar je priznal, da jo je večkrat udaril z mesarskim brusačem. Tri dni po omenjenem dogodku naj bi obdolženec pri sebi opazil prve znake okužbe z gonorejo.[49] Sodišče je Albina Š. sicer spoznalo za krivega povzročitve telesne poškodbe, a pri kaznivem dejanju posilstva (zločinstvo zoper javno moralo) ga je oprostilo. Sodišče je kot utemeljitev svoje ugotovitve zapisalo, da je:

> Priča [priimek odstranjen] pred sodiščem ponovno zaslišana /.../ svojo izpoved naenkrat v celoti spremenila. /.../ Po vsem tem je sodišče priči spričo njene neverodostojnosti in nezanesljivosti odreklo vsako vero in tozadevno verjelo obtožencu.[50]

Prav tako so žrtev nekaj mesecev po dogodku aretirali zaradi tajne prostitucije.[51] Če bi osumljenca sodišče spoznalo za krivega, bi v tem primeru po kazenskem zakoniku Kraljevine Jugoslavije, moralo odmeriti kazen robije v trajanju od enega do desetih let.[52]

Iz zgoraj izpostavljenih primerov lahko opazimo, da sta obe sodišče velik del dokazovanja o storjenem kaznivem dejanju prevalili na žrtve. Kot navaja Eleni Coundouriotis imajo žrtve v pričanju pred sodiščem samo eno vrsto dokaznega gradiva – svojo izpoved, saj telesne poškodbe (če do njih pride) zbledijo in niso več vidne v času sojenja. Tako žrtvi ostane samo njena izpoved, s katero skuša sodišče prepričati o resničnosti dogodka, kot ga opisuje sama.[53] Tudi v primerih, ki smo jih preučili v Pokrajinskem arhivu Maribor, lahko opazimo, da so žrtve – priče bile tiste, ki so s svojimi izpovedmi nosile glavno dokazno gradivo, predvsem pa je bilo zaželeno, da so svoj vidik vsakič znova opisale na enak način. Iz modernih analiz vemo, da žrtve spolnega nasilja mnogokrat spremenijo svoje izpovedi, ali pozabijo, zamešajo nekatere podrobnosti o deja-

48 PAM, fond Okrožno sodišče Maribor, Kzp 88/34, *Zaslišanje obdolženca*, 22. maj 1934.
49 Prav tam.
50 PAM, fond Okrožno sodišče Maribor, Kzp 88/34, *Sodba*, 28. september 1934.
51 Prav tam.
52 Dolenc, *Tolmač*, str. 412.
53 Eleni Coundouriotis, "You Only Have Your Word: Rape and Testimony", *Human Rights Quarterly 35*, št. 2 (2013), str. 365–366.

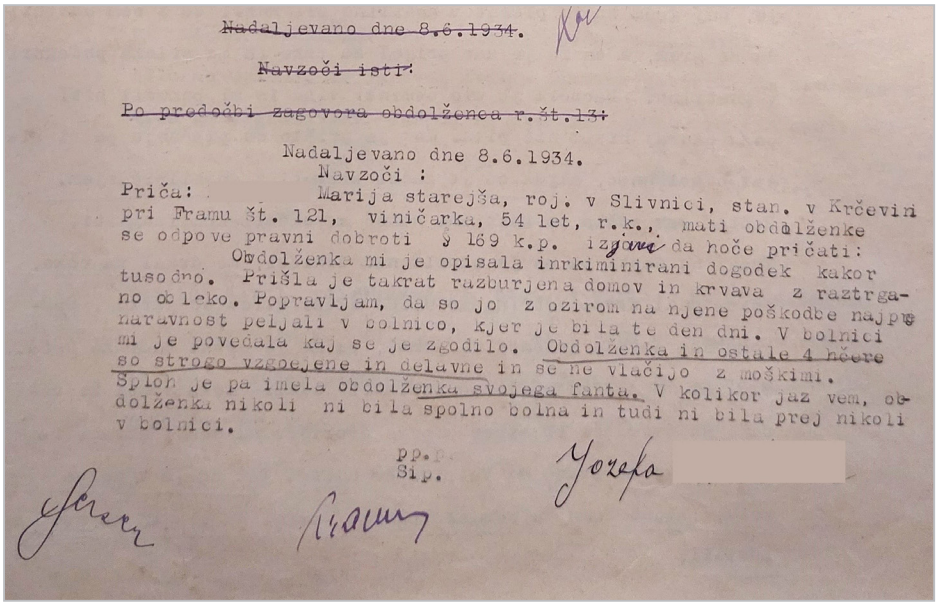

~~Nadaljevano dne 8.6.1934.~~

~~Navzoči isti.~~

~~Po predobi zagovora obdolženca r.št.13:~~

Nadaljevano dne 8.6.1934.
Navzoči :
Priča: Marija starejša, roj. v Slivnici, stan. v Krčevini pri Framu št. 121, viničarka, 54 let, r.k., mati obdolženke se odpove pravni dobroti § 169 k.p. izjava da hoče pričati:
Obdolženka mi je opisala inrkiminirani dogodek kakor tuso dno. Prišla je takrat razburjena domov in krvava z raztrgano obleko. Popravljam, da so jo z ozirom na njene poškodbe najprenaravnost peljali v bolnico, kjer je bila te den dni. V bolnici mi je povedala kaj se je zgodilo. Obdolženka in ostale 4 hčere so strogo vzgojene in delavne in se ne vlačijo z moškimi. Sploh je pa imela obdolženka svojega fanta. V kolikor jaz vem, obdolženka nikoli ni bila spolno bolna in tudi ni bila prej nikoli v bolnici.

pp.
Sip.

Zaslišanje priče – matere žrtve, ki je pred Okrožnim sodiščem Maribor v bran svoji hčeri izpovedala, da so vse njene hčere "strogo vzgojene" in "se ne vlačijo z moškimi" (PAM, fond Okrožno sodišče Maribor, Kzp 88/34, *Zaslišanje priče*, 28. februar 1934. Zaradi varstva osebnih podatkov so le-ti zakriti)

nju.[54] Psihološki vidiki in razumevanje žrtev spolnega nasilja je bilo v preučevanem obdobju (med letoma 1930 in 1941) še neraziskano, prav tako pa so bile nedovoljene (kaznive) spolne prakse tabu tema v jugoslovanski družbi.[55]

Sodišča pa niso vedno zgolj oprostila obdolžencev, v raziskanih primerih, hranjenih v Pokrajinskem arhivu Maribor, smo namreč zasledili tudi take primere, v katerih je sodišče obdolžence spoznalo za krive, a so pri tem sodišča (pre)pogosto odmerila nižje kazni, kot jih je predvideval kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije. V avgustu 1938 so se sodniki Okrožnega sodišča v Murski Soboti soočali s primerom Bare B. proti Karolu R. Bara B. je namreč obdolženca obtožila poskusa posilstva. Maja istega leta se je po večerni molitvi žrtev vračala proti svojemu domu, na poti pa je srečala obdolženca, ki jo je nagovarjal k spolnemu odnosu. Ker je Bara B. zavrnila njegovo ponudbo, je Karol R. postal nasilen, pri čemer ji je strgal obleko, ko pa je "uvidel, da svoje namere ne bo mogel

[54] O tem npr. "Why Sexual Assault Survivors Forget Details", *BBC*, dotopno na: https://www.bbc.com/future/article/20180926-myths-about-sexual-assault-and-rape-debunked, 15. 10. 2024; "The impact of Trauma on Adult Sexual Assault Victims", *Government of Canada*, dostopno na: https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/trauma/p4.html, 15. 10. 2024.

[55] O tem podrobneje Mešić, *Spolno nasilje nad ženskami v obdobju med 1930 in 1941 v luči obranjenih dokumentov Pokrajinskega arhiva Maribor*.

izvršiti, je odšel proti svojemu domu".[56] Karol R. je vse obsodbe odločno zanikal, priznal pa je, da je kritičnega večera srečal žrtev. Sodišče je Karola R. spoznalo za krivega in ga obsodilo na štiri mesece strogega zapora in na 120 dinarjev denarne kazni.[57] Po kazenskem zakoniku Kraljevine Jugoslavije bi sodišče za tako kaznivo dejanje sicer moralo odmeriti kazen robije od enega do desetih let.[58] V sodbi je sodišče zapisalo, da je odmerilo lažjo kazen zaradi olajševalnih okoliščin – delnega priznanja obdolženca in njegovega ugleda ("dober glas") v družbi.[59]

Nižjo kazen od predvidene je sodišče odmerilo tudi v primeru Terezije R. proti Valentinu H. in Jožefu F. Kot je povedala 17- letna Terezija R. jo je tistega dne oče poslal v bližnji kraj po meso. Ko je prišla mimo vinske kleti, sta jo osumljenca ustavila in začela nagovarjati, naj se jima pridruži. Kot je povedala žrtev, sprva ni predvidevala, da imata osumljenca slabe namene in se jima je pridružila. Takoj, ko je prisedla za mizo, jo je začel Valentin H. nagovarjati, naj ima z njim spolni odnos, drugoobtoženi Jožef F. pa je klet zapustil in za seboj zaklenil vrata. Žrtev je povedala, da jo je Valentin H. še naprej nagovarjal k spolnemu občevanju, čemur se je upirala. Nato je žrtev povedala:

> Ko je videl, da z nagovarjanjem ničesar ne opravi, se me je lotil s silo, to je pričel me je z rokami pritiskati k tlom /.../ ker pa sem jaka, on pa telesno precej šibak, sem se ga ubranila. Poteklo je precej časa, jaz sem medtem tudi tolkla po vratih, da bi s tem poklicala koga na pomoč, prišel pa mi ni nihče v pomoč, ampak se je čez čas pojavil pri vratih osumljeni F. [priimek odstranjen]. /.../ Čim je prišel F. [priimek odstranjen] v klet, je pričel groziti, da se moram takoj spolno udati H. [priimek odstranjen], sicer da me ubije.[60]

Terezija R. je nato osumljenca prosila, naj jo vendarle izpustita, a jo je Jožef F. prijel za lase in jo začel z glavo butati ob vrata, Valentin H. pa jo je po tem posilil. Žrtev je sicer pred sodiščem povedala tudi, da v času posilstva "nisem bila več devica, ne udam se pa vsakemu moškemu, zlasti ne takim nepoznanim in nasilnim, kakor sta osumljenca".[61] Sodišče je oba obdolženca spoznalo za kriva zločinstva zoper javno moralo po 269. členu kazenskega zakonika Kraljevine Jugoslavije. Valentina H. je sodišče obsodilo na eno leto in osem mesecev robije,

[56] PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 20/38, *Obtožnica*, 4. julij 1938.
[57] PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 20/38, *Sodba*, 3. september 1938.
[58] Dolenc, *Tolmač*, str. 412.
[59] PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 20/38, *Sodba*, 3. september 1938.
[60] PAM, fond Okrožno sodišče Maribor, Kzp 1536/34, *Zaslišanje priče*, 26. november 1934.
[61] Prav tam.

Jožefa F. pa na dve leti robije.[62] Sicer je kazenski zakonik za tako kaznivo dejanje predvideval kazen robije od enega do desetih let.[63] Sodišče je zapisalo, da domneva, da sta izrečeni kazni primerni, "tako kaznjivim dejanjem, kakor tudi stopnji kazenske odgovornosti obeh obdolžencev".[64]

Prav tako je sodišče nižjo kazen odmerilo v primeru Franca K., ki naj bi posilil Jožefo V. Žrtev je na sodišču povedala, da je tistega dne sedela pred svojo hišo, ko je mimo pristopil osumljenec in jo prosil za kozarec vode. Ko je stopila v hišo, ji je obdolženec sledil, jo začel pretepati in jo vrgel na tla, tako da se ni mogla braniti. Kot je povedala priča, jo je Franc K. nato na tleh posilil.[65] V svoj zagovor je obdolženec pred sodiščem povedal, da je bil kritičnega dne "precej vinjen". Priznal je, da je na svoji poti domov sicer srečal Jožefo V. in jo prosil za vodo. Nadalje je obdolženec povedal "/.../ me je zmotila pijanost ter sem jo začel grabiti čez obleko po spolovilih", vendar da žrtve ni posilil.[66] Sodišče je obdolženca Franca K. spoznalo za krivega zločinstva zoper javno moralo (posilstva) in ga obsodilo na štiri mesece in sedem dni strogega zapora. Pri odmeri kazni je sodišče upoštevalo obdolženčevo delno priznanje, neoporečnost in vinjenost v času dogodka.[67] Za kaznivo dejanje posilstva je kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije določal izrekanje kazni robije v trajanju enega do desetih let.[68]

Sodišča so nižje kazni od predvidenih odmerjala tudi v primerih spolnih zlorab mladoletnic. Tako se je septembra 1939 pred Okrožnim sodiščem v Murski Soboti odvilo sojenje Janezu H., ki je bil osumljen spolne zlorabe mladoletnice po 276. členu kazenskega zakonika Kraljevine Jugoslavije. Janez H. naj bi 14-letno Katico D. zvabil v skedenj, kjer jo je začel nagovarjati k spolnemu občevanju. Žrtev naj bi se temu odločno uprla in stekla na bližnje polje, kjer jo je obdolženec dohitel ter jo spolno zlorabil. Kot navaja sodišče, je bila "deklica, sicer dobro razvita, vendar do tedaj spolno neomadeževana".[69] Iz pričevanja deklice je sodišče ugotovilo, da je "obtožencu slepo sledila, ne da bi se zavedela kaj se bo zgodilo, videla le je v obtožencu svojega dobrega znanca /.../".[70] Sodišče je obdolženca Janeza H. spoznalo za krivega in ga obsodilo na dva meseca zapora. Pri svoji odmeri kazni je kot olajševalno okoliščino upoštevalo, da je bil

[62] PAM, fond Okrožno sodišče Maribor, Kzp 1536/34, *Sodba*, 9. februar 1935.
[63] Dolenc, *Tolmač*, str. 412.
[64] PAM, fond Okrožno sodišče Maribor, Kzp 1536/34, *Sodba*, 9. februar 1935.
[65] PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 255/39, *Zaslišanje priče*, 19. avgust 1939.
[66] PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 255/39, *Zaslišanje obdolženca*, 19. avgust 1939.
[67] PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 255/39, *Sodba*, 29. november 1939.
[68] Dolenc, *Tolmač*, str. 412.
[69] PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 250/39, *Sodba*, 27. september 1939.
[70] Prav tam..

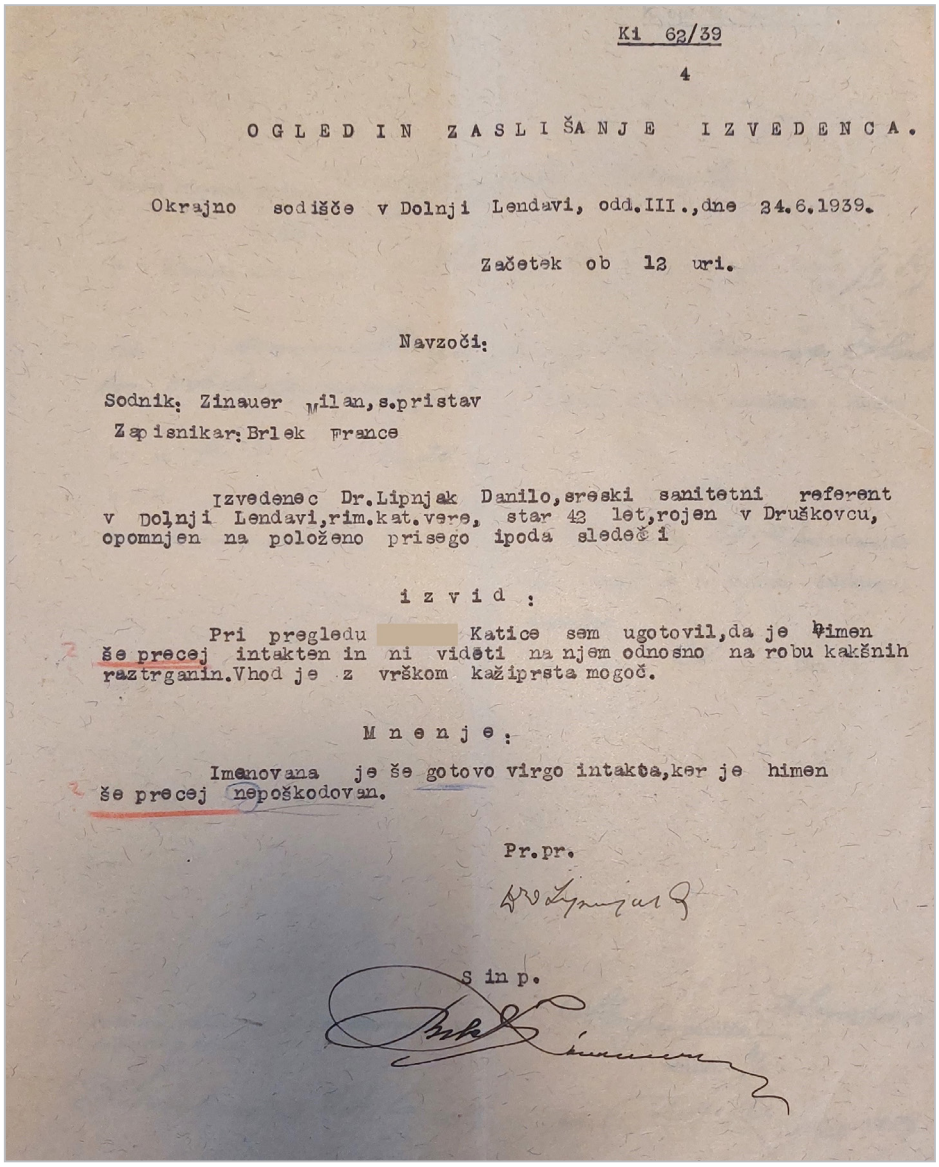

Ki 62/39

4

O G L E D I N Z A S L I Š A N J E I Z V E D E N C A.

Okrajno sodišče v Dolnji Lendavi, odd.III.,dne 24.6.1939.

Začetek ob 13 uri.

Navzoči:

Sodnik: Zinauer Milan,s.pristav
Zapisnikar: Brlek France

Izvedenec Dr.Lipnjak Danilo,sreski sanitetni referent v Dolnji Lendavi,rim.kat.vere, star 43 let,rojen v Druškovcu, opomnjen na položeno prisego ipoda sledeči

i z v i d :

Pri pregledu Katice sem ugotovil,da je himen še precej intakten in ni videti na njem odnosno na robu kakšnih raztrganin.Vhod je z vrškom kažiprsta mogoč.

M n e n j e :

Imenovana je še gotovo virgo intakta,ker je himen še precej nepoškodovan.

Pr.pr.

Dr Lipnjak

S in p.

Brlek

Zaslišanje sodnega izvedenca dr. Danila Lipnjaka pred Okrajnim sodiščem Dolnja Lendava dne 24. junija 1939 v primeru spolne zlorabe mladoletnice Katice D. zoper Janeza H. Sodni izvedenec je pričal o fizičnih poškodbah na spolovilu žrtve, kot dokazu inkriminiranega dejanja (PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 250/39, *Ogled in zaslišanje* izvedenca, 24. junij 1939. Zaradi varstva osebnih podatkov so le-ti zakriti)

obdolženec starejši mladoletnik[71] in je tako odmerilo nižjo kazen, kot jo je zahteval kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije.[72] Ta je sicer sodiščem za kaznivo dejanje po 276. členu narekoval izrekanje kazni zapora najmanj šestih mesecev.[73]

Podobno kazen je Okrožno sodišče Murska Sobota odmerilo 77-letnemu obdolžencu Jožefu F., ki naj bi spolno zlorabil dve deklici, 8-letno Marijo R. in 9-letno Irmo L. Marija R. je pred sodiščem povedala, da jo je obdolženec k sebi zvabil tako, da ji je ponujal denar in "sladkorčke", če bo legla k njemu. Kot je povedala, ji je nato Jožef F. dvignil krilce in z se roko dotikal njenega spolovila. Pri tem dogodku je bila prisotna tudi Irma L., ki naj bi jo obdolženec prav tako otipaval.[74] Obdolženec je na zaslišanju pred sodiščem krivdo priznal. Povedal je, da je dekletoma ponudil denar, če se mu "pustita otipavati po spolovilih", a to naj bi, po svojih besedah, storil v pijanosti.[75] Sodišče je presodilo, da je obdolženi Jožef F. kriv prestopka zoper javno moralo po 273. členu kazenskega zakonika Kraljevine Jugoslavije in odmerilo kazen treh mesecev strogega zapora. Sodišče je pri odmeri kazni kot olajševalno okoliščino upoštevalo priznanje in neoporečnost obdolženca, kot obtežilno pa "značaj in naravo kaznivega dejanja".[76] Kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije je za kazniva dejanja po 273. členu sodiščem narekoval odmero kazni z robijo do desetih let.[77]

V sklopu naše raziskave smo sicer ugotovili, da sta tako Okrožno sodišče Maribor kot Okrožno sodišče Murska Sobota v vseh ohranjenih primerih spolnih zlorab mladoletnic, obdolžence obsodili in spoznali za krive. Sta pa bili obe sodišči pri odmerah kazni obdolžencem popustljivi in sta odmerili nižje kazni, kot jih je za taka kazniva dejanja zahteval kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije.[78]

[71] Po kazenskem zakoniku Kraljevine Jugoslavije osebe med 18. in 21. letom starosti (Dolenc, *Tolmač*, str. 87).

[72] PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 250/39, *Sodba*, 27. september 1939.

[73] Dolenc, *Tolmač*, str. 412.

[74] PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 259/40, *Zaslišanje prič*, 23. avgust 1940.

[75] PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 259/40, *Zaslišanje obdolženca*, 23. avgust 1940.

[76] PAM, fond Okrožno sodišče Murska Sobota, Kzp 259/40, *Sodba*, 21. september 1940.

[77] Dolenc, *Tolmač*, str. 417.

[78] Podrobneje v Mešić, *Spolno nasilje nad ženskami v obdobju med 1930 in 1941 v luči ohranjenih dokumentov Pokrajinskega arhiva Maribor*.

Sklep

Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev ob svojem nastanku ni imela poenotenega civilnega in kazenskega prava. Tako so za vsak del države najprej "začasno" razširili prej obstoječe zakonike. Na področju kazenskega prava so leta 1930 sprejeli poenoteni kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije, ki je za celotno ozemlje nove države poenotil kazensko in sodno prakso. Kljub mnogim prizadevanjem pa se poenotenje civilnega oziroma državljanskega prava ni zgodilo, temveč so vse do aprila 1941 za vsak del kraljevine veljali drugačni civilni oziroma državljanski zakoniki. Ti so položaj žensk urejali iz različnih vidikov, vsem pa je bilo skupno, da so jo podrejali moškemu in ji priznavali manj pravic.

Ugotovimo lahko, da so najboljši položaj z vidika civilnega prava uživale ženske na prostoru Slovenije, Istre, Dalmacije, kjer je veljal avstrijski obči državljanski zakonik iz leta 1811 z vsemi dopolnitvami. Nekoliko manj pravic je avstrijski obči državljanski zakonik brez dopolnitev priznaval ženskam, živečim na prostoru Hrvaške in delov Bosne in Hercegovine. V nekaterih delih današnje Bosne in Hercegovine je veljalo še turško civilno pravo in šeriatsko pravo, ki je žensko popolnoma podrejalo moškemu. Na območju Srbije in Makedonije je srbski državljanski zakonik žensko podrejal moškemu in jo enačil z otroki ter duševno motenimi, ki niso imeli pravic in priznane opravilne sposobnosti. Prav tako je bila moškemu podrejena tudi ženska, živeča na prostoru Črne gore. Sklenemo lahko torej, da je bil položaj ženske, z vidika civilnega prava odvisen od banovine njenega bivanja.

Tudi poenotena kazenska pravila z enotnim kazenskim zakonikom niso bistveno spremenila položaja ženske. Kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije je ženske namreč ščitil, kot tudi inkriminiral hkrati (na primer prešuštvo, abortus). Ugotovili smo, da je kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije glede kaznivih spolnih praks sicer predvidel in poenotil kazni (ter kaznovanje) po celotni kraljevini, a je bila nato sodna praksa precej odvisna od sodnikov, ki so sodili v posameznem primeru. V primerih, ki smo jih preučili, smo namreč ugotovili, da so sodišča mnogokrat izrekala blažje kazni, kot jih je za posamezna kazniva dejanja zapovedoval kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije, velikokrat pa so domnevne storilce tudi oprostila.

Opazimo lahko, da so kazenskopravni predpisi vsaj na papirju zaščitili žrtve kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost, a postopki pred sodiščem so velikokrat dokazali, da je odločanje, komu bo sodišče poklonilo verodostojnost (žrtvi ali obdolžencu), ostalo v rokah posameznih sodnikov. Prav tako smo pri svoji analizi ohranjenih primerov v Pokrajinskem arhivu Maribor odkrili, da je sodišče mnogokrat predvidene kazni znižalo oziroma odmerilo milejšo kazen. V kar 11 primerih je sodišče kazen robije (po kazenskem zakoniku Kraljevine Jugoslavije se je izrekala za kaznivo dejanje posilstva in kaznivo dejanja spolne

zlorabe mladoletnice) odmerilo s kaznijo strogega zapora. Ta kazen se je, kot je narekoval kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije, izrekala za tista dejanja, ki so izvirala iz nečastnih motivov, ampak "niso bila tako težke vrste, da bi si zaslužila kazen robije".[79] Odločitve glede odmere kazni so tako nosili sodniki, pri svojem sojenju pa so v primerih, ki smo jih raziskali pogosto odmerili nižje kazni, kot jih je narekoval kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije.

Položaja ženske nista oblikovala le civilno in kazensko pravo, sta pa pri odmeri njenih (političnih, državljanskih) pravic pomembno prispevala. Novo kazensko pravo je sicer poenotilo kazenska pravila po celotni kraljevini, a smo v primerih, ki smo jih raziskali, opazili, da je bila sodna praksa mnogokrat nepoenotena. Na tej točki moremo sicer opozoriti, da bi potrebovali obsežnejšo raziskavo sodnih praks v njihovi korelaciji s spoštovanjem kazenskega zakonika Kraljevine Jugoslavije. Take raziskave so v slovenskem zgodovinopisju (zaenkrat) izjemno skope, zato ne moremo z gotovostjo trditi, da je bila sodna praksa nepoenotena. Vsekakor pa lahko sklenemo, da je bil položaj ženske v Kraljevini Jugoslaviji precej odvisen od banovine oziroma ozemlja, na katerem je bivala, saj so njeno usodo krojili tudi civilnopravni predpisi, ki so narekovali njen družbeni položaj.

[79] Dolenc, *Tolmač*, str. 109.

Gorazd Bajc and Veronika Mešić

SOME ASPECTS OF SEXUAL VIOLENCE AGAINST WOMEN IN THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA CONSIDERING CIVIL AND CRIMINAL LAW

SUMMARY

The social status of women was not regulated with the establishment of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (later Kingdom of Yugoslavia), as it had no unified civil law at its inception. Thus, in in each part of the new country, the old civil codes were "temporarily" put in force, and each of them regulated the status of women differently. Therefore, women living in the areas of modern--day Slovenia, Istria and Dalmatia, where the Austrian Civil Code was in use, enjoyed the greatest degree of civil rights. Women living in what is now Serbia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro and Macedonia, where several different civil codes (i.e. the Serbian Civil Code, Sheria law) were applied in practices, enjoyed fewer rights than their counterparts in other parts of the country. All mentioned civil codes subordinated women to men. Despite attempts to unify civil law and some drafts of a new civil code that would have to a certain degree improved the position of women, the Kingdom of Yugoslavia never had a unified civil code.

The position of women was somewhat better regulated by the Criminal Code of the Kingdom of Yugoslavia, which came in use on January 1, 1930. It unified criminal procedure throughout the country, defining offences and setting penalties for those offences. The Criminal code of the Kingdom of Yugoslavia recognised two types of offences – crimes and misdemeanours. It criminalised women in areas of abortion, prostitution and adultery, while it protected them around criminal sexual practices. It thus defined various sexual offences, of which women were the most frequent victims – rape, attempted rape, sexual abuse of a minor. The Criminal code of the Kingdom of Yugoslavia only defined men as perpetrators of such acts, and that these criminal acts were only criminal when the man (perpetrator) and woman (victim) were not married. At least in the field of criminal law, women were somewhat more protected than in the civil law.

An analysis of criminal files on sexual violence tried at the Maribor District Court and the Murska Sobota District Court, held at the Maribor Regional Archive (*Pokrajinski arhiv Maribor*), showed that despite the unification of criminal law, case law was not uniform. Maribor Regional Archive has 32 criminal cases, which were analysed, but only 8 criminal cases were presented in

detail in this paper. The analysis showed that decision-making in judicial proceedings, for example in sentencing of defendants, remained largely in the hands of individual judges. Judges of both District Courts often acquitted suspects of sexual violence, justifying their decisions in the given judgement. In reaching their decision, they heavily relied on the testimony of both the suspect and the victim, as well as other witnesses who could confirm or deny the criminal offence. However, when the judges found the suspect guilty, they (too) often imposed lower sentences than those imposed by the Criminal Code of the Kingdom of Yugoslavia. Usually, judges imposed lighter sentences, changing them from heavier to lighter penalties. Furthermore, in all cases of sexual abuse of minors, both District Courts found the defendants guilty, but even in such cases, they imposed lower sentences than those imposed for by the criminal law.

It was not only civil and criminal law that shaped women's position, but it made a significant contribution to the number of women's (political, civil) rights. While the new criminal law unified criminal rules throughout the Kingdom of Yugoslavia, in the cases studied it is obvious case law was often patchy. It may be noted that a more extensive study of the case law in its correlation with the observance of the Criminal Code of the Kingdom of Yugoslavia would be necessary. Such research is (so far) extremely scarce in Slovenian historiography, so it cannot be said with certainty that the case law was not unified. In any case, it can be concluded that the position of women in the Kingdom of Yugoslavia depended largely on the territory in which they resided, as their fate was also determined by the civil law regulations that dictated their social position.

VIRI IN LITERATURA

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor, fond Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, kazenske zadeve Vr, Kzp in Pr.

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor, fond Okrožno sodišče Murska Sobota 1938–1941, kazenske zadeve Kzp.

Dolenc, Metod, *Tolmač h kazenskemu zakoniku Kraljevine Jugoslavije* (Ljubljana, 1929).

Dolenc, Metod in Sajovic, Rudolf, *Novelirani kazenski zakonik za Kraljevino Jugoslavijo s kratkimi pojasnili* (Ljubljana, 1932).

"Sharia", *Encyclopaedia Britannica*, dostopno na: https://www.britannica.com/topic/sharia, 16. 12. 2024.

"Šeriatsko pravo (1. del)", Urška Klakočar Zupančič, *IUS-INFO*, dostopno na: https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/v-srediscu/234725, 16. 12. 2024.

"Pravni slovar", *Društvo za nenasilno komunikacijo*, dostopno na: https://www.drustvo-dnk.si/pravni-koticek/53.html, prodobljeno: 15. 10. 2024.

"The impact of Trauma on Adult Sexual Assault Victims", *Government of Canada*, dostopno na: https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/trauma/p4.html, pridobljeno: 15. 10. 2024.

"Why Sexual Assault Survivors Forget Details", *BBC*, dotopno na: https://www.bbc.com/future/article/20180926-myths-about-sexual-assault-and-rape-debunked, pridobljeno: 15. 10. 2024.

.....

Aritonović, Ivana, "Društveni položaj žena u Srbiji u doba Kraljevine Jugoslavije", *Baština*, št. 27 (2009), str. 233–235.

Božinović, Neda, *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku* (Beograd, 1996).

Budna Kodrič, Nataša, "Žensko gibanje na Slovenskem do druge svetovne vojne", v: *Splošno žensko društvo 1901–1945*, ur. Nataša Budna Kodrič in Aleksandra Serše (Ljubljana, 2003), str. 16–27.

Cergol Paradiž, Ana, *"Bela kuga": Ilegalni abortusi in zmanjševanje rodnosti na Slovenskem v obdobju med obema vojnama* (Ljubljana, 2022).

Coundouriotis, Eleni, "You Only Have Your Word: Rape and Testimony", *Human Rights Quarterly* 35, št. 2 (2013), str. 365–366.

Dabižinović, Ervina, *Diskursi o ženama Boke Kotorske: rodni identiteti (1815–2015)*, doktorska disertacija Univerze v Novem Sadu (Novi Sad, 2017).

Ilić M., Simo, "Položaj žene u predosnovi građanskog zakonika za Kraljevinu Jugusla-

viju", *Herald of Legal History* 1, št. 2 (2020), str. 194–247.

Jeraj, Mateja, "Vloga in položaj žensk v obdobju 1918–1941" v: *Splošno žensko društvo 1901–1945*, ur. Nataša Budna Kodrič in Aleksandra Serše (Ljubljana, 2003), str. 27–35.

Jogan, Maca, "Opravičevanje podrejenega položaja žensk do začetka druge svetovne vojne na Slovenskem", v: *Ženske skozi zgodovino*, ur. Aleksander Žižek (Ljubljana, 2004), str. 301–310.

Jogić Stepanović, Kristina, "Milica Đurić Topalović i žensko pitanje u Kraljevini Jugoslaviji", *Tokovi istorije* 29, št. 1 (2021), str. 85–108.

Jogić Stepanović, Kristina, "Nevidljive žrtve voljnih pobačaja u Kraljevini Jugoslaviji 1930-tih godina XX veka", *TEMIDA* 22, št. 3 (2019), str. 345–358.

Kadić, Džaneta, "Doprinos časopisa Gajret odgojno-obrazovnoj praksi u Bosni i Hercegovini", *Anali za povijest odgoja* 18 (42), št. 18 (2020), str. 61–69.

Kolar, Mira, "Podravka Mara Matočec, prva seljačka književnica i političarka u hrvatskom seljačkom pokretu (1918.–1940.)", *Podravina* 6, št. 12 (2007), str. 5–25.

Korošec, Damjan, *Spolnost in kazensko pravo. Od prazgodovine do t. i. modernega spolnega kazenskega prava* (Ljubljana, 2008).

Kujraković, Nusret, "Islamska zajednica i muslimansko žensko pitanje u Bosni i Hercegovini između dva svjetska rata", *Pregled: Časopis za društvena pitanja* 3, št. 3 (2009), str. 101–121.

Leček, Suzana, "Dosada se samo polovica Hrvatskog naroda borila. Hrvatska seljačka stranka i žene (1918.–1941.)", v: *Historijski zbornik 59*, ur. Ivica Prlender (Zagreb, 2006), str. 93–129.

Melik, Jelka, *V imenu Njegovega Veličanstva Kralja! Kazensko sodstvo v jugoslovanski Sloveniji v letih 1930–1941* (Ljubljana, 2000).

Mešić, Veronika, *Spolno nasilje nad ženskami v obdobju med 1930 in 1941 v luči ohranjenih dokumentov Pokrajinskega arhiva Maribor*, magistrsko delo FF UM (Maribor, 2022).

Peković, Slobodanka, "Ženski časopisi u Srbiji na početku 20. veka", *Slavica Tergestina* 11–12 (2004), str. 123–137.

Selišnik, Irena, "Experiences from the past. Domestic Help Workers and Legal Solutions", *Acta Histriae* 29, št. 4 (2021), str. 947–964.

Spahić, Aida, Giomi, Fabio in Delić, Zlatan, "Part 1: 1914–1941. Women through the Epochs", v: *Women Documented: Women and Public Life in Bosnia and Herzegovina in the 20th Century*, ur. Jasmina Čaušević (Sarajevo, 2014), str. 13–28.

Stefanović, Svetlana, "Radnički vs. građanski ženski pokret u Srbiji i Jugoslaviji 1910–1940", *Antropologija* 20, št. 1–2 (2020), str. 55–72.

Stepić, Đorđe, "Pravni položaj žene u Dušanovom zakoniku sa posebnim osvrtkom na vlastelinke", *Herald of Legal History* 1, št. 2 (2020), str. 9–37.

Šorn, Mojca, "Lik pridne ljubljanske gospodinje v letih med svetovnima vojnama", v: *Ženske skozi zgodovino*, ur. Aleksander Žižek (Ljubljana, 2004), str. 351–353.

Tepavčević, Ivan, "Jedan pogled na položaj žena u Crnoj Gori u XIX i početkom XX vijeka", *Folia Linguistica et Litteraria*, št. 21 (2018), str. 237–247.

Vesković-Vangeli, Vera, "Plaveva, Rosa (born Varnalieva) (1878–1970)", v: *A Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms: Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries*, ur. Francisca de Haan, Krassimira Daskalova in Anna Loufti (Budimpešta, 2006), str. 442.

Željko, Darija, "Obiteljskopravni položaj žena u Hrvatskoj u razdoblju od 1914. do 2014. godine", *Pravnik* 47, št. 96 (2014), str. 21–48.

DOI 10.32874/SHS.2024-16

Author: **BAJC Gorazd**
Ph.D., Full Professor
Co-Author: **MEŠIĆ Veronika**
M.A. of English and M.A of History, doctoral student
University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenia

Title: **SOME ASPECTS OF SEXUAL VIOLENCE AGAINST WOMEN IN THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA CONSIDERING CIVIL AND CRIMINAL LAW**

Studia Historica Slovenica
Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*
Maribor, 24 (2024), No. 3, pp. 641–668, 79 notes, 5 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Keywords: Social Position of Women, Kingdom of Yugoslavia, Civil Law, Criminal Law, Civil Code, Criminal Code, Austrian Civil Code, Serbian Civil Code, Criminal Code of the Kingdom of Yugoslavia, Sexual Violence

Abstract: This work deals with the status of women in the Kingdom of Yugoslavia in the period between 1929 and 1941, in the perspective of civil and criminal law. Civil law, unlike criminal law, was not unified during the existence of the Kingdom. Thus, in the light of civil law, women throughout the Kingdom enjoyed different rights. Rights and social status depended on the civil code in use in a certain area. While women were well protected in the light of criminal law, a study of sexual violence against women carried out in the Maribor Regional Archives showed that case law was not uniform.